TRÆK AF DE FAGLIGE STORKONFLIKTER I 1920 OG 1925

HEINRICH SCHLEBAUM LARSEN

INDLEDNING

Ved slutningen af den første verdenskrig og i den første halvdel af tyverne var der en betydelig uro indenfor den danske arbejderbevægelse. Syndikalister og kommunister spillede en vis rolle, samtidig med at kampene mellem arbejdernes og arbejdsgivernes organisationer af og til gav sig udslag i stridigheder indenfor De samvirkende Fagforbund.

Denne uro gjorde sig i særlig grad gældende ved de to episoder, som skal gøres til genstand for en nærmere undersøgelse i dette arbejde: Påskekrisen i 1920 og det, der ofte er betegnet som kampen mellem formanden for Dansk Arbejdsmandsforbund, M. C. Lyngsie og De samvirkende Fagforbund – men som måske rettere burde betegnes som Lyngsies kamp mod arbejdsgivernes sammenkædning af overenskomstforhandlingerne indenfor de enkelte fag.

Det er ikke meningen i dette arbejde at søge at give en udtømmende skildring af påskekrisen i 1920 og alle de begivenheder, der udspillede sig i forbindelse med kongens afskedigelse af ministeriet Zahle. Undersøgelsen tager kun sigte på at belyse sammenhængen mellem den faglige og politiske konflikt. Det har heller ikke været forfatterens mening at undersøge de statsretslige og andre juridiske problemer i forbindelse med påskekrisen. Derimod har han – så godt det nu er muligt 35 år efter – søgt at klarlægge de psykologiske forhold, der må antages at have påvirket parterne i den arbejdskonflikt, som blev så nøje sammenkædet med den politiske konflikt.

Skildringen af forholdet mellem Arbejdsmandsforbundet og De samvirkende Fagforbund koncentrerer sig naturligt omkring den store konflikt i 1925. Men det er forfatterens opfattelse, at Lyngsies og Arbejdsmandsforbundets optræden under denne konflikt først kan forstås, når begivenhederne ses i forlængelse af visse hændelser under de foregående års overenskomstforhandlinger. Disse vil derfor blive omtalt, forinden begivenhederne i 1925 skildres nærmere. Iøvrigt har forfatteren ikke stræbt efter at give nogen udtømmende redegørelse for denne konflikt,

men alene at fremdrage de forhold, der synes ham væsentlige til bedømmelse af forholdet mellem Lyngsie og De samvirkende Fagforbund. Hvis begivenhederne må forklares som antaget af forfatteren, har de iøvrigt deres særlige interesse derved, at de peger direkte frem mod de senere sammenkædningsregler i forligsmandsloven. Lyngsies forsøg på at sprænge arbejdsgivernes sammenkædning af konflikterne var, set fra et fagforeningssynspunkt den logiske løsning af problemet. Når arbejdsgiverne ikke ville slutte med de fag, der var opnået enighed med, måtte man vise dem, at det blev for dyrt at opretholde konflikten. Da dette ikke lykkedes, måtte det logiske alternativ – set med lovgivernes øjne – blive at tvinge arbejderne til at forkaste eller vedtage et forligsforslag under eet – altså forligsmandslovens sammenkædningsregler.

PÅSKEKRISEN 1920

1. Da arbejdernes og arbejdsgivernes repræsentanter ved nytåret 1919–20 stod overfor at skulle tilrettelægge lønpolitiken for den kommende overenskomstperiode, havde de som baggrund et rigt facetteret konjunkturleje, som nok kunne vanskeliggøre en nøgtern bedømmelse af situationen og mulighederne, og som kunne give god grobund for de tilbøjeligheder til ønske- og interessetænkning, som altid vil være til stede, hvor to stridende parter skal til at udforme den kommende tids politik.

2. I de år, som var gået forud, havde arbejderne opnået meget væsentlige stigninger i de nominelle lønninger. Med 1914=100 var den gennemsnitlige timeløn i 1919 (januar) nået op på 224. Målt med samme målestok var leveomkostningerne imidlertid steget til 190. Tager man med i betragtning, at en international afspærringsperiode altid medfører kvalitetsforringelser og uønsket omlægning af forbruget, kommer man til det resultat, at der frem til dette tidspunkt næppe var sket nogen real timelønsforhøjelse. Man må imidlertid regne med, at afspærringen har medført en forringelse af produktiviteten. Hvor stor denne har været, kan vel ikke angives, men man kan ikke se bort fra den mulighed, at der frem til januar 1919 var sket en vis forhøjelse af de reale omkostninger pr. produceret enhed i forhold til 1914.

Ved en hovedoverenskomst af 17.5.1919 mellem Arbejdsgiverforeningen og De samvirkende Fagforbund var der imidlertid sket en nedsættelse af arbejdstiden, de fleste steder med mellem en og to timer dagligt, således at arbejdstiden overalt var blevet 8 timer daglig for medlemmer af De samvirkende Fagforbund. Denne arbejdstidsforkortelse blev i meget væsentligt omfang ledsaget af stigning i lønnen, selv om en direkte kompensation ikke fandt sted, således at timelønsindex for hele landet i juli 1919 var på 340 over for et leveomkostningsindex på 211.

Med denne forhøjelse af timelønnen indtrådte der en betydelig stigning i realomkostningsniveauet, dels derigennem, at industriens faste anlæg udnyttedes mindre intensivt ved den kortere arbejdstid, dels derigennem, at realtimelønnen steg. På den anden side kan det ikke udelukkes, at arbejdstidsforkortelsen havde medført en stigning i arbejdernes personlige effektivitet. Denne realtimelønsstigning var blevet opretholdt gennem den justering i forhold til pristallet, som havde fundet sted i efteråret 1919. I januar 1920 var timelønsindex således steget til 360, medens leveomkostningsindexet var steget til 242. Selv om man tager hensyn til kvalitetsforringelser og uønskede forbrugsomlægninger, kommer man derfor til, at der var tale om en reel stigning af timelønnen af ikke ubetydeligt omfang.

3. Denne kraftige stigning i den reale timefortjeneste må man på forhånd antage skulle stille arbejdsgiverne i en gunstig angrebsposition over for arbejderne. Ganske vist er der ikke nogen rationel begrundelse for, at den reale timefortjeneste skal bevares pa niveauet fra 1914. Fra arbejderside fremhævedes endog vægtige argumenter mod at bevare denne reallön som en hellig foreteelse. Bl.a. påpegedes det, at den timeløn, som udbetaltes i 1914, hvilede på overenskomster, som i mange tilfælde var to–tre år gamle, og som ikke var blevet justeret i mellemtiden. Men man kan alligevel ikke ganske se bort fra, at der rent agitatorisk lå en vis magisk kraft i begrebet »reallønnen fra 1914« – ganske som genopretelsen af reallønnen fra 1939 efter den sidste krig er blevet ophøjet til et slags helligt princip – blot denne gang fra arbejdersiden. Det er en slags borgfredstanke, der ligger til grund for denne idé. En slags fair-play-ræsonnement. Landet har været ude i en vanskelig situation, og det ville da være uanstændigt, om den ene af parterne benyttede sig af den vanskelige situation til at tiltvinge sig fordele, som den kun kunne opnå, fordi den anden part bøjede sig i en stærkere erkendelse af helhedens vel. Selv om ræsonnementet er tvivlsomt – hvorfor skulle det være mere fairplay at forholde modparten et fremskridt, som kun forholdes ham, fordi han af samfundshensyn afstår fra at bruge hele sin kampkraft – så havde (og har) det dog stor slagkraft i befolkningen.

Arbejdsgiverne havde derfor en stærk personlig moralsk ballast, som de yderligere måtte vente, at de kunne få styrket ved »trediemands« – de ikke direkte interesseredes – forståelse. Imidlertid kompliceredes problemet stærk ved, at den opnåede reale timelønsfortjeneste ikke var en isoleret foreteelse. Den var kombineret med en forkortelse af arbejdstiden. Arbejdernes årsindkomst var således ikke steget nær så meget, som timelønnen var. Denne kombination af arbejdstidsforkortelsen og lønstigningen styrkede på en måde arbejdernes position over for et arbejdsgiver-

krav om en reduktion af den reale timefortjeneste, idet reduktionen ville blive ensbetydende med en sænkning af den reale årsfortjeneste evt. ned under 1914-niveauet. Derfor var arbejdsgiverne – skønt på en vis måde i en strategisk position – sårbare. Et angreb på den reale timeløn ville være vanskeligt gennemførligt, hvis det ikke blev kombineret med et angreb på ottetimersdagen. Dette havde Arbejdsgiverforeningens ledelse tilsyneladende ikke indset endnu i 1919 – men de lærte det snart.

4. Arbejdsgivernes strategiske position var suppleret med et vist incitament til at »presse« lønnen nedad ud over det incitament, som altid vil være forbundet med interessen i at opnå så stor fortjeneste som muligt af sin virksomhed. Den realomkostningsstigning, som lige er beskrevet, var i krigsårene blevet begunstiget af dels en nedskrivning af kronens værdi i forhold til anden valuta, dels en udelukkelse af konkurrencen fra udlandet gennem afspærringen og nedbringelsen af exportevnen i de krigsførende lande. Ved årsskiftet 1919–20 var man begyndt at vente en ændring i dette forhold, og man stod da over for ganske de samme usikkerhedsmomenter, som har meldt sig efter den sidste krig. Man vidste ikke, om de forskydninger i lønniveau og produktivitet, som under krigen havde fundet sted i ind- og udland, havde kompenseret hinanden, eller om Danmarks konkurrenceevne evt. var blevet forringet. Den eneste sikre måde at konstatere dette på er at prøve sig frem. Det havde man ikke kunnet gøre under afspærringen, og nu begyndte erhvervslivets mænd at frygte for den prøve, som før eller siden måtte komme. Ganske vist havde prisstigningerne fortsat støt og generelt frem til slutningen af 1919, men netop på det tidspunkt, da beslutningerne om den kommende overenskomstperiodes politik skulle træffes – altså omkring årsskiftet 1919–20 – begyndte priserne på animalske landbrugsprodukter at falde. Det viste sig ganske vist i de følgende måneder, at det kun var et midlertidigt fænomen, men det kan meget vel have indgivet arbejdsgiverne en fornemmelse af, at man var ved at gå ind i en generel prisfaldsperiode, som de mente *måtte* komme efter krigens inflationsudvikling. Arbejdsgiverne havde således ikke alene en almindelig gevinstmaximeringsinteresse i at presse lønningerne, men de var samtidig påvirket af frygten for i en lang fremtid at komme ud af niveau i konkurrencemæssig henseende.

Ved et sådant vendepunkt bringes arbejdsgiverne imidlertid i en vanskelig stilling, fordi konkurrencen ikke samtidig gør sig gældende for alle fag, og fordi den ikke altid fremkalder noget særligt stort fald i priserne på de varer, som indgår i arbejdernes budget. Arbejderen vil være tilbøjelig til i særlig grad at fæstne sig ved lønnen som indtægtskilde. Han vil ræsonnere ud fra retfærdighedspræmisser og begreber som anstændigt leveniveau o. lign. og hævde, at de store gevinster under gode

konjunkturer er vederlag for at producere med tab under dårlige konjunkturer. Endelig vil han hævde, at så længe prisfaldet ikke har sat sig igennem som en almindelig foreteelse, og så længe aktieselskaberne fortsat kan deklarere høje udbytter – omend ikke så høje som i den voldsomste krigskonjunktur – er der ingen grund til at deklarere noget almindeligt lønstop, som i virkeligheden ville være ensbetydende med et fald i reallønnen. I det omfang, man fra arbejderside erkender, at enkelte fag er ramt af nedgangen, vil man være tilbøjelig til at søge generelt at lægge bund under lønningerne og derpå at decentralisere forhandlingerne, således at kun de faktisk ramte fag kommer til at nøjes med det således lagte minimum, medens de øvrige fag opnår tillæg ved de afsluttende forhandlinger.

5. For at forstå overenskomstforhandlingerne i 1920 og de følgende år, må man endvidere notere sig, at den reale timelønsforhøjelse, som var indtrådt under krigen, ikke var lige stærk for alle arbejdere. De ufaglærte arbejdere og de kvindelige arbejdere havde gennemgående haft en stærkere stigning end andre arbejdere, men på den anden side var en del af de dårligst lønnede arbejdere blevet ret dårligt stillet, fordi man ikke havde kunnet tage særligt hensyn til dem. Man havde arbejdet med store, generelle overenskomster med ensartede forhøjelser, hvorved en række forældede bestemmelser var blevet konserveret.

6. De ovenfor omtalte stærkt begrænsede prisfald var de eneste tegn, som hidtil havde vist sig i retning af en konjunkturforværring. Beskæftigelsen var fortsat god overalt – en kendsgerning, som nok kunne lægge en dæmper på mange arbejdsgiveres kampiver. Man standser nødigt en maskine, som har travlt. På den anden side kunne den virke opmuntrende for arbejderne. Dels var der ikke hensynet til tusinder af arbejdsløse, som man evt. kunne skaffe arbejde ved at vise mådehold i kravene – og den eventualitet, at store krav kunne fremkalde arbejdsløshed havde ikke erfaringens og aktualitetens umiddelbare kraft bag sig. Dels var der ingen mulighed for, at arbejdsgiverne ved at konflikte et fagområde, hvor kun få arbejdere behøvedes lockoutet, for at det skulle være konfliktramt i arbejdsløshedslovgivningens betydning, kunne fratage et meget stort antal arbejdsløse deres understøttelse, så de måtte overgå til strejkekassernes forsorg.

Til alt dette må man lægge den let revolutionære stemning, som var til stede blandt arbejderne i de første efterkrigsår. Den blinde tro til »de gamle førere« var rokket hos dem, der følte, at anden internationale havde svigtet i 1914 ved ikke at forhindre krigen, og som følte sig skuffet over, at socialdemokratiets ledere ikke anvendte deres magt i Tyskland

men tværtimod med soldater bekæmpede de grupper, som ville benytte situationen til at socialisere Tyskland. Hertil kom følelsen af, at andre havde lukreret på krigen, medens arbejderne som de svageste havde måttet bære dyrtiden. Endelig de usikre meddelelser om arbejdernes overtagelse af magten i Rusland.

Denne revolutionære stemning havde allerede givet sig flere udslag. Den var særlig stærk hos ungdommen og førte i 1919 til, at »Det socialdemokratiske ungdomsforbund« meldte sig ud af socialdemokratiet og dannede det venstresocialistiske parti, som tilmeldte sig den kommunistiske tredie internationale. I 1918 dannedes et andet kommunistisk parti, »Socialistisk arbejderparti«, som en overgang fra 1921 til 1922 var sluttet sammen med venstresocialisterne i den kommunistiske føderation. Endelig spillede en syndikalistisk bevægelse omkring bladet »Solidaritet« en vis rolle i byggefagene, bl. a. under nogle store bygningsarbejderstrejker i 1918. Syndikalisterne arbejdede som en opposition over for fagbevægelsens ledere. De krævede direkte aktion fra arbejdspladserne som optakt til generalstrejken, som skulle styrte det bestående system. I dag står syndikalister meget skarpt over for kommunisterne, men i 1920 løb de to gruppers opposition meget nært op ad hinanden. Den revolutionære stemning i 1920 skildres kort, men rammende af H. P. Sørensen i bogen om Borgbjerg, hvor forfatteren ved omtalen af den berømte påskekrises afslutning skriver:

> »Blandt mange arbejdere, særligt af de yngre, følte resultatet i første øjeblik som en skuffelse. Der havde været revolution i Rusland, i Tyskland og Østrig, kongekroner var rullet og meget andet, og nu havde man i Danmark indstillet sig på ved generalstrejken at slå et kraftigt slag mod den overklasse, der havde levet højt på krigen og nu bagefter ville knuse arbejderbevægelsen og ophæve dens politiske rettigheder. Og så blev det hele til ingenting«.

7. Situationen var således ved årsskiftet af en sådan karakter, at der var rige muligheder for, at en stor konflikt kunne udvikle sig. Arbejdsgiverne følte sig moralsk stærke, samtidig med at de havde en særlig langsigtig interesse i at vende udviklingen. De opererede med lønnen som omkostning og var derfor interesseret i timelønnen, som var steget stærkt, også reelt. På den anden side gav den fortsat gode konjunktur arbejderne en forholdsvis god stilling. Og arbejdernes interesse var knyttet til lønnen som subsistensmiddel – altså til årslønnen. Den var næppe steget realt, og skulle den holdes trods en nedgang i timelønnen, kunne det kun ske gennem en forlængelse af arbejdstiden. Stærke retfærdighedsargumenter vedrørende årslønnen og en generations idealiserede kamp for ottetimers-

dagen kunne således danne baggrund for arbejdernes strategisk ikke ugunstige stilling.

8. På den således skitserede baggrund åbnedes overenskomstsituationen – efter at de i de første måneder af 1920 udløbende overenskomster var opsagt – den 5. december 1919 af arbejdsgiverne med en erklæring fra Arbejdsgiverforeningens hovedledelse om, at nu måtte lønforhøjelserne høre op, samt at man eventuelt måtte stille krav om lønnedgange i enkelte fag, som allerede var blevet ramt af nedgangen. Dette standpunkt motiveredes dels med, at lønnen var steget til det tredobbelte siden 1914, og at der allerede var givet mere end svarende til dyrtiden (man vil se, at arbejdsgivernes argumentation – som naturligt er – drejede sig om timelønnen), dels med, at konkurrenceevnen med udlandet var blevet svækket stærkt, ja i enkelte tilfælde umuliggjort.

Dette program fortolkedes af De samvirkende Fagforbund derhen, at arbejdsgiverne hverken ville give kompensation for den siden sidste regulering indtrådte »dyrtid« eller tillade lokale eller fagvise forhandlinger om forældede bestemmelser, som havde medført, at enkelte arbejdergrupper var »bragt ud af niveau« i henseende til lønningerne eller arbejdsforholdene iøvrigt.

På disse to punkter placerede De samvirkende Fagforbund sig, da de den 17. december svarede med at trække kravene op. I hvert fald ved nytårstid syntes arbejderne at være indstillet på, at tiden ikke var egnet til nye, generelle fremstød, men alene til at bevare de indvundne resultater og udbedre disse på de områder, hvor der var sket skade ved de mange generelle overenskomstafslutninger under krigen. Samtidig med kravene om dyrtidsregulering og revision af forældede overenskomster rejstes krav om ferie med løn og forhandlinger om bedriftsråd, men alt tyder på, at de to sidstnævnte krav ikke af arbejderne opfattedes som dagsaktuelle krav – dertil gik de alt for hurtigt ud af forhandlingerne – men nærmere opfattedes som en ny »fane«, der hejstes efter gennemførelsen af ottetimersdagen.

9. I januar 1920 førtes en række forhandlinger mellem Arbejdsgiverforeningen og De samvirkende Fagforbund. Den 29. januar sprængtes forhandlingerne imidlertid, og af en række oplysninger, som blev givet dels i fagbladene, dels i Social-Demokraten, fremgår det, at uenigheden netop drejede sig om de to ovennævnte problemer: Dyrtidsreguleringen og de lokale fagvise forhandlinger.

Om disse to hovedpunkter forhandledes nu frem og tilbage indtil marts, da arbejdsgiverne fremsendte almindeligt første lockoutvarsel, hvilket naturligt nok fulgtes af den sædvanlige debat om skyld og uskyld. Det er i denne forbindelse værd at nævne, at arbejdsgiverne hidtil havde

haft en god »trediemandspresse«. I en leder den 23. februar skrev Politiken således, at arbejdsgiverne stod stærkt. De havde givet løntillæg ud over pristallets 142 %, (gælder som nævnt kun timelønnen. Politiken følger således arbejdsgivernes omkostningsræsonnement) så selv om der kunne være arbejdsforhold, der trængte til at rettes, gik det næppe an at røre ved lønningerne. Ligeledes anså lederen feriekravet for uberettiget efter ottetimersdagens gennemførelse.

Den 22. marts bemyndigede D. s. F.s repræsentantskab ledelsen til modforholdsregler. Den 27. fulgte Arbejdsgiverforeningens andet lockoutvarsel til 9. april.

Dette andet varsel mødtes i Politiken med kraftig kritik:

»Således trænerer arbejdsgiverne en sag, der rummer uberegnelige følger for hvert menneske i landet. Den føres frem ud fra et Vi-alene-vide-synspunkt, der står i den grelleste modsætning til, hvad tiden kræver, og som lover ilde for, hvad der videre vil ske.

Lockouten er bestemt, og dens rammer er gjort så vide, som overhovedet muligt. Hele landets industri skal lægges død. Krigspartiet i Arbejdsgiverforeningen har sejret på det kendte program: »Det må være helt galt, før det kan blive godt.«

(Af lederen 27/3. 1920).

Videre hed det i samme leder, at der ikke i de tilbageværende uoverensstemmelser var grundlag for trusel om lockout, en trusel, som let fører generalstrejketruslen med sig. Lederskribenten mente, at man med lidt god vilje skulle kunne enes om at regulere de forældede overenskomster. Og i en leder den 29. marts sagdes det endnu skarpere, at Arbejdsgiverforeningen havde »leget med ilden«. Vel skulle stopsignalet for lønningerne blive stående, men da arbejderne ejheller havde søgt at fjerne det, skulle det nok have været muligt at forhandle sig til rette. Videre hed det:

»Selv om de har ret i, at arbejderførerne for næsten enhver pris vil undgå den store arbejdskrig, hvem borger dem så for, at førerne kan magte masserne, når krigsbaunen først er tændt«.

Politiken rørte her ved et problem, som i 1920 var særdeles reelt. Fagforeningerne – eller visse fagforeninger – var i ret høj grad præget af en syndikalistisk indflydelse, ligesom fagforbundenes medlemmer nok har været smittet af den mere almindelige revolutionære stemning, som var fremherskende i de fleste lande i de første efterkrigsår (jvf. foran side 167). De tidligere faser i forhandlingerne havde allerede vist, at den politik, som ønskedes ført fra De samvirkende Fagforbunds lederes side, ikke kritikløst blev godtaget af medlemmerne. En situation med konflikttrusel ville ikke gøre vilkårene lettere for en fredsvenlig fagforeningsledelse, da enhver arbejderredaktør eller –leder med respekt for sig selv uvilkårligt måtte stramme tonen over for arbejdsgiverne. Hvilket da også skete. Blot

en enkelt lille smagsprøve skal her anføres fra Social-Demokraten for 29/3.:

»Hver gang dette spørgsmål rejses: »Hvordan modtog Danmark sine hjemvendende landsmænd, hvordan blev der festet, hvordan smykkede landet sig?« vil svaret lyde: »Sønderjydernes genforening med Danmark fejredes ved de riges overfald på de fattige, sønderjyderne modtoges med den store lockout. Kære, du har da ikke glemt *genforenings-lockouten*.««

10. Det er dog ikke givet, at den opståede spænding var kommet til udløsning, hvis ikke ydre, politiske begivenheder var stødt til. Den 29. marts om formiddagen kaldte kongen imidlertid statsminister Zahle til sig og meddelte ham hans afsked. Denne begivenhed fik afgørende betydning for overenskomstsituationens videre forløb. I denne sammenhæng skal der ikke gives nogen dybere analyse af den *politiske* side af begivenhederne omkring ministeriets afskedigelse og den berømte påskekrise. Derimod vil der blive gjort et forsøg på at trække de hovedlinier frem, som kan tjene til at belyse sammenhængen mellem den faglige konfliktsituation og den politiske konflikt, som opstod som følge af regeringsskiftet.

Kongens afskedigelse af ministeriet Zahle fandt sted to dage efter, at rigsdagen var sendt hjem på påskeferie, inden den havde færdigbehandlet den nye valglov, som af regeringspartierne betragtedes som en nødvendig forudsætning for udskrivning af valg. Der var ikke forud for afskedigelsen foretaget nogen afstemning i folketinget, som kunne rokke regeringens parlamentariske basis. Derimod havde oppositionspartierne efter rigsdagens hjemsendelse hver for sig – men i den grad samtidigt, at det var naturligt at opfatte det som sket efter aftale – udsendt resolutioner, hvori krævedes øjeblikkeligt valg. Lignende opråb var udsendt af socialdemokraten Marott og den radikale Moesgård Kjeldsen. Herefter rådede regeringen kun over 69 af rigsdagens 140 mandater. På den anden side rådede oppositionen kun over 70 mandater, idet den konservative L. V. Birck over for partiet – efter at have udmeldt sig – havde tilkendegivet, at han ikke ville stemme mod regeringen[1]). Der er således ingen tvivl om, at regeringens parlamentariske basis var yderligt svag. Derfor ville det næppe være i strid med god parlamentarisk skik, om denne stilling fik parlamentariske følger, ikke mindst i en situation, hvor et så vigtigt spørgs-

[1] Partistillingen efter valget i 1918 var:

Regeringspartierne:		Oppositionen:	
Socialdemokratiet	39	Konservative	22
Radikale Venstre	32	Venstre	45
	71	Uf. Partierne	2
			69

mål som Sønderjyllands genforening med Danmark stod på dagsordenen og delte rigsdagen netop i de to halvdele, som er skildret ovenfor. Men alligevel var der træk i udviklingen, som nok hos regeringspartierne kunne fremkalde en følelse af, at der var begået et kup. Her skal ikke tages stilling til det statsretslige problem, om kongens handling var i strid med parlamentarismens grundsætninger, men alene til det spørgsmål, om situationen var af en sådan art, at arbejderbevægelsen kunne få den fornemmelse, at kongens handling havde til hensigt at berøve regeringspartierne den indflydelse, de i kraft af deres størrelse havde et naturligt krav på.

Først skal det da nævnes, at de radikale forud for valget i 1918 havde lovet nyt valg efter krigens afslutning og – dette forbehold er dokumenteret – efter gennemførelse af en ny valglov, som kunne give et retfærdigt grundlag at gå til valg på. Begge regeringspartierne hævdede efter påskekrisens afslutning, at dette løfte ville være blevet holdt, og det er i hvert fald givet, at regeringens vilje til at holde løftet ikke var stillet på en prøve i folketinget. Oppositionspartierne havde derfor ikke andet grundlag for regeringsændringen, end at man ikke kunne afvente valglovens færdigbehandling. Arbejderne og regeringen fandt dog ikke, at denne begrundelse kunne stå for en nærmere undersøgelse, da oppositionspartierne ikke mindst derigennem, at de beherskede tingenes formandspladser, havde det i deres magt at fremme behandlingen af valgloven. Aktionen kom derfor let hos regeringspartierne til at stå som et forsøg på at undgå den nye valglov.

Mere tungtvejende var dog sikkert den måde, på hvilken regeringsskiftet gennemførtes. Med den ovenomtalte politiske stilling var det vel ikke unaturligt, om de kredse, der støttede regeringen Zahle, følte, at havde regeringspartierne ikke længere parlamentarisk basis, så havde en regering udgået af eller støttet af oppositionen det ikke i højere grad. En ny regering, som skulle have moralsk ret til at afløse ministeriet Zahle, måtte derfor have en bredere parlamentarisk basis – den måtte støttes bade åf oppositionen og regeringspartierne.

Det kunne imidlertid ifølge sagens natur aldrig blive tilfældet med ministeriet Liebe. Hele dette ministeriums tilblivelseshistorie var foregået skjult for de hidtidige regeringspartier. Derimod havde Niels Neergård og I. C. Christensen været i audiens både før og efter Zahles fald. Både ved ministeriet Liebes dannelse og senere viste det sig at have venstres og de konservatives støtte, og af kongens udtalelser fremgik det klart, at oppositionspartiernes aktion havde været en væsentlig medvirkende faktor. Børsen jublede ved efterretningen, og »Nationaltidende« bragte meddelelsen om Zahles fald i følgende vendinger:

»Endelig! – Fra alle danske hjerter, som bankede i ængstelig forvent-

ning for den forestående afgørelse af det store spørgsmål, spørgsmålet om den nationale enhed og danskhedens sammenhold, vil der lyde et befriende glædesråb«.

Videre fulgte nogle bemærkninger om »denne uhyggelige regering«, der »krampagtigt klyngede sig til magten for at kunne gøre Danmarks livssag fortræd til det sidste«.

En regering med denne baggrund kunne ikke vinde tillid hos et flertal på rigsdagen, og de hidtidige regeringspartier havde vel god grund til at tro, at kongen og de mænd, som rådede ham, var klar over dette.

Om regeringsskiftet statsretligt var et uparlamentarisk statskup får stå hen. Men Borgbjerg var ikke jurist. Han var politiker, og han havde flair for den politiske og fagpolitiske fare, der kunne ligge i situationen. For ham var de ovenanførte forhold levende, og da Stauning var bortrejst, blev det Borgbjerg, der i »Social-Demokraten« på egen hånd kom til at forme kommentaren. Det skete i den seksspaltede overskrift: »Kongen begår statskup«. »Kongen har afskediget ministeriet Zahle. *Et ministerium Neergaard ventes dannet imod folkeflertallet.* Landet foran politisk og økonomisk kaos«.

Videre hed det:

»Der ventes *meget vigtige skridt fra socialdemokratiets og de radikales side* til besvarelse af det begåede statskup. *Samtidig svæver generallockouten over land og folk.* Der vil nu ikke være nogen regering med parlamentarisk støtte og folkelig tillid til at søge de faglige konflikter ledet ind i et roligt spor. Landet står foran politisk og socialt kaos. Følgerne af det i dag begåede statskup, der er enestående i Danmarks politiske historie, er uberegnelige«. (Udhævninger af H. S. L).

Statskupterminologien var forklarlig set fra et socialdemokratisk synspunkt. I første omgang nøjedes Borgbjerg med at bebude reaktion imod »kup«'et. Han havde ikke mandat til mere. Men når først ordet »kup« var udtalt, var svaret også givet. En lille måned tidligere var Kapp-kuppet i Berlin blevet kvalt af »de korslagte armes revolution«, og at dette var levende i bevidstheden, fremgår af de mange gange, dette kup nævntes i Social-Demokratens ekstraudgaver den 29. marts.

Allerede samme aften blev da også de første skridt taget i retning af generalstrejke. En delegation fra Socialdemokratisk Forbund, De samvirkende Fagforbund og Arbejdernes Fællesorganisation henvendte sig kl. 23,15 hos kongen med et ultimatum, hvori man »i anledning af det forøvede statskup« krævede »landets forfatning respekteret, det af kongen afskedigede ministerium genindsat og rigsdagen sammenkaldt for at færdigbehandle valgloven«. Henvendelsen sluttede:

»Hvis disse krav ikke er imødekommet til tirsdag den 30. marts klokken halvti formiddag, vil der ved De samvirkende Fagforbunds møde

blive fremsat forslag om iværksættelse af generalstrejke overfor alle funktioner i samfundet«.

Den følgende morgen meddelte kongen, at han ikke agtede at opfylde kravene, hvorpå de samvirkendes repræsentantskab besluttede at forelægge en generalstrejkebeslutning for generalforsamlingen, som var indkaldt til den 31. marts. Den 30. om eftermiddagen afholdtes stort protestmøde i Fælledparken, og her spændte stemningen lige fra den bedske vittighed om, at et statskup koster en krone, til Harald Jensens stilfærdige og lune bemærkning om, at var han blevet taget med på råd på Amalienborg, ville han »ikke have sagt: Deres Majestæt har begået statskup, for jeg kendte straffeloven, men derimod: Tag Dem i agt, at De ikke træder i spinaten«.

Den 31. marts vedtog De samvirkende Fagforbunds generalforsamling »enstemmigt under tordnende bifald« at »opfordre fagorganisationerne til iværksættelse af almindelig strejke med det formål at fremtvinge rigsdagens indkaldelse, tilvejebringelse af en ny valglov og derefter valg på ærligt grundlag.

Samtidig må imidlertid den faglige konfliktsituation løses. Lockoutvarslerne må annulleres, og De samv. Fagforbunds gentagne gange fremsatte krav må gennemføres – derunder iværksættelse af forhandling mellem organisationerne, sikring af dyrtidstillæg i august og optagelse af forhandlinger om arbejdernes deltagelse i bedriftsledelsen«. Endvidere besluttedes det at kræve almindeligt politisk amnesti.

Kun absolut livsvigtige samfundsfunktioner skulle undtages fra strejken, der skulle iværksættes så vidt muligt straks og senest tirsdag efter Påske (vedtagelsen skete dagen før Skærtorsdag).

Denne vedtagelse adskiller sig på to punkter væsentligt fra det ultimatum, som partiet og fagbevægelsen mindre end to dage tidligere i forening overrakte kongen.

For det første er ministeriet Zahles genantagelse opgivet. Hvilket dog ingenlunde kan tages som et svaghedstegn eller et nederlag over for oppositionen. Grunden var, at ministeriet Zahle simpelthen havde nægtet at genindtræde.

For det andet var de politiske krav suppleret med De samvirkende Fagforbunds krav over for Arbejdsgiverforeningen, og begge de to grupper af krav var gjort til en nødvendig betingelse for generalstrejkens afblæsning. Fra en rent politisk generalstrejke var man nået til en generalstrejke på både politiske og faglige krav.

Kunne den politiske generalstrejke forklares psykologisk med de ovennævnte faktorer, så kræver dog sammenkoblingen af de politiske og de faglige krav en nærmere forklaring, så stridende som den var mod arbejderledernes almindelige stilling til faglig generalstrejke i begyndelsen af ty-

verne. Gang på gang støder man i de følgende år på skarpe afvisninger af krav om faglige generalstrejker med den begrundelse, at så længe det offentlige ikke er fjende i den faglige strid, må våbnene ejheller vendes mod samfundet som helhed.

Den mulighed foreligger naturligvis, at det var »de menige«, som drev lederne frem til denne sammenkobling. Det er dog næppe troligt. I så fald skulle C. F. Madsen og Stauning have kapituleret over for repræsentantskabet uden at have appelleret til generalforsamlingen den 31. marts. Thi allerede den 30. marts udtalte C. F. Madsen over for »Politiken« og »Nationaltidende«, at den politiske og den faglige konflikt måtte løses under eet, og »i en sen nattetime« udtalte Stauning sig i samme retning over for »Politiken«. Hvis det skulle have været tilfældet, har ledernes modstand mod den faglige generalstrejke i hvert fald ikke været stor.

En anden mulighed er, at fagbevægelsens ledelse har ment, at det ville være umuligt at få arbejderne til at gå i arbejde igen, hvis den faglige konflikt stadig var uløst. Tanken kan ikke blankt afvises og finder bl. a. støtte i Hedebols redegørelse i »Bogen om Stauning«. Man har dog fra andre overenskomstsituationer set, at fagbevægelsens ledere har taget kampen op mod grupper, som ikke ville gå i arbejde.

Den bedste forklaring ligger sikkert i en udtalelse af Ove Rode i Kalundborg under valgkampen midt i april (citeret i Social-Demokraten »efter talerens manuskript«):

»Over deres hoveder havde de (arbejderne) *general-lockouten,* om otte dage skulle de måske *lukkes ud* på gaden. Og just da fjernede man en regering, som de havde tillid til, og indsatte mænd, som var deres fjender, mænd fra den pengeverden, fra kulkompagni og dampskibsrederi, hvem dyrtiden havde bragt forøget rigdom, og hvis rigdom havde bragt forøget dyrtid«.

Som forklaring på den politiske strejke er denne udtalelse næppe relevant. Men som forklaring på tilkoblingen af de faglige krav rammer den sikkert i plet, idet man dog også må tage den almindelige revolutionære stemning i betragtning. Folk var kommet på gaden, og nu ønskede de også visse håndgribelige resultater. Arbejderne følte, at regeringen Liebe ikke blot i det sønderjydske spørgsmål, men også socialt havde slagside, og at den skulle bruges til et overfald på deres faglige rettigheder. Derfor var de faglige krav nu politiske. Kup'et var ikke afværget, før de faglige krav – som kup'et også var et angreb på – var opfyldt. At denne forklaring ikke var en efterrationalisering fra Ove Rodes side fremgår ret tydeligt af en række udtalelser i »Social-Demokraten« under krisen. Allerede i meddelelsen om ministeriets afskedigelse spores (jvf. ovenfor) en vis usikkerhed

over for den faglige situation. Endnu klarere kommer anklagen for social slagside frem i en »spids« i et ekstranummer den 30. marts:

»Højesteretsprokurator Liebe statsminister, og oberst With, militær leder – det ministeriums forbryderfysiognomi er ikke til at tage fejl af. Liebe var rettens beskikkede aktor mod kædehandleren Peschke-Kœdt, men optrådte i retten som om han var hans privat lejede defensor. Indadtil er *kædehandel, vareåger, tøjleløs prisopskruning og udbytning* dette kup-ministeriums program«.

Og i lederen i et ekstranummer den 31. marts nævntes arbejdskonflikten direkte:

»Men også arbejdernes *økonomiske* livsinteresser er indsatsen. Planen var, at vi skulle gå *storlockouten* i møde med kædehandlernes forsvarere, med redernes venner, med arbejdernes fjender ved statens ror og ved styret i alle afgørende situationer. Den kamp, hvortil signalet gives i dag, gælder også opfyldelsen af arbejdernes *faglige* kamp(?)«.

Tilbage står da to spørgsmål: Ville regeringens politiske farve (eller mangel på farve) være af større betydning for den faglige konflikts forløb? og var der ting, som kunne forklare denne følelse af regeringens sociale slagside i arbejderkredse? Hvad det første spørgsmål angår, må det ubetinget besvares bekræftende. Allerede den forskellige indstilling til »Samfundshjælpen« hos forretningsministeriet Friis og hos venstreministeriet Neergård, som skal omtales længere fremme, illustrerer, hvilken betydning regeringens politiske farve kan have for dens forhold til en konflikt. Man kan næppe heller nægte, at formen for Staunings forsøg på mægling i 1925 var politisk påvirket. Hvad det andet spørgsmål angår skal her atter mindes om ministeriet Liebes nære tilknytning til borgerlige kredse, til børsen og til arbejdsgiverne. Hertil kom rygterne om, at Arbejdsgiverforeningen ville aflyse lockouten. Ganske vist dementeredes de, men de havde dog nået at give indtryk af, at Arbejdsgiverforeningen lagde stor vægt på, at regeringen ikke styrtedes, og ville gøre sit til, at dette ikke skulle ske på grund af den faglige uro. At dette virkelig svarede til stemningen i Arbejdsgiverforeningen er senere indrømmet, jvf. nedenfor.

Under truslen om generalstrejke videreførtes nu i påskedagene både de faglige og de politiske forhandlinger. Det er ikke muligt at følge de faglige forhandlinger i enkeltheder, men det er dog tydeligt, at arbejdsgiverne gav store indrømmelser og nærmede sig stærkt til arbejdernes krav. Det er ikke ganske udelukket, at denne eftergivenhed skyldtes, at man mente, arbejderne ville blive kede af den politiske konflikt, hvis de faglige krav opfyldtes. At Liebe lagde vægt på at få den faglige strid bilagt fremgår af, at han den 3. april henvendte sig til Arbejdsgiverforeningen med en opfordring til at søge overenskomstsituationen løst. Forinden dette skete, løstes den politiske konflikt imidlertid med Liebes afgang den

4. april efter en lang nats forhandlinger på Amalienborg. Påskeministeriet afløstes af forretningsministeriet Friis, men dette nægtede iflg. »Arbejdsgiveren« at fungere, før den faglige konflikt var løst.

Dette skete imidlertid ved, at begge parter godkendte et mæglingsforslag, som forligsmanden fremsatte den 4. april om aftenen. Ifølge dette forslag skulle alle løbende konfliktvarsler hæves og arbejdet genoptages. Derefter skulle der optages forhandlinger mellem de enkelte forbund om ændringen i forældede overenskomstbestemmelser og om tillæg til de laveste lønninger. Endvidere skulle der optages forhandlinger mellem hovedorganisationerne om indførelse af bedriftsråd. Vedrørende dyrtidsreguleringskravet bestemtes det, at lønningerne i august 1920 skulle forhøjes med 2 øre pr. time for hver fulde 3 points stigning i pristallet.

Arbejdsgivernes antagelse af disse krav kan vanskeligt fortolkes på anden måde end som en total kapitulation over for arbejdernes krav. En så fuldstændig kapitulation over for krav, som den samme Arbejdsgiverforening mindre end to uger tidligere havde varslet storlockout på, kræver en forklaring, og denne forklaring må sikkert søges på det politiske plan. Den blev givet på Arbejdsgiverforeningens generalforsamling den 2. juni 1920, hvor formanden, bogtrykker Langkjær, efter at have kommenteret og kritiseret forliget udtalte:

»Hvorfor accepterede vi da forligsmandens forslag af 5. april? Ikke fordi vi frygtede den politiske generalstrejke. Men fordi det syntes os yderst magtpåliggende, at den konflikt, der i sin oprindelse var rent politisk, *også vedblev at være det.* På den politiske generalstrejke og på den alene skulle kampen for et politisk systemskifte føres. At få dette systemskifte var af uvurderlig betydning for erhvervene. Til opgør med ministeriet *Zahle-Staunings* politik skulle de borgerlige vælgere kaldes. Hvis ministeriets tilhængere blot i nogen grad kunne lægge agitationen fra det politiske plan over i det faglige og give det udseende af, at det hele drejede sig om nogle arbejdsgivere, der ikke undte arbejderne en fedtet to-øre mere i timen, ville vi aldrig have oplevet valgsejren den 26. april«.

(Som et kuriosum, der viser, hvor indgroet man – iøvrigt på begge sider – føler sig forpligtet til at holde sejrens palmer hævet, skal oven på denne håndfaste anerkendelse af kapitulationen citeres den umiddelbare fortsættelse:

»Påskeforliget gav ikke arbejderne andet, end hvad de kunne have opnået måneder i forvejen - -«).

Der er næppe nogen tvivl om, at det er rigtigt, at det var hensynet til de borgerlige chancer ved det kommende valg, som bevægede arbejdsgiverne til at antage forligsforslaget. Men den anførte begrundelse er næppe tilstrækkelig. De taktiske hensyn var mere komplicerede.

Det måtte først og fremmest være fra de radikale, at venstre og de kon-

servative skulle hente en eventuel mandatgevinst. Men netop i »Politiken« – det organ, som læstes af de vælgere, man ville erobre – var Arbejdsgiverforeningen blevet angrebet meget hårdt for at have erklæret storlockout. Det ville derfor være svært netop over for disse vælgere at benytte en faglig storkonflikt som agitationsmateriale. Under rigsdagsdebatten og valgkampen benyttede socialdemokraterne netop gang på gang arbejdsgivernes lockoutvarsel som modvægt mod angrebene på generalstrejketruslen, og hver gang blev denne argumentation afvist med en henvisning til, at det var *det politiske* i strejken, der gjorde den forkastelig.

Af vægt har det sikkert også været, at de borgerlige ikke kunne undgå at vide, at de radikale var modstandere af generalstrejken. Det blev efter krisens afslutning, under valglovens behandling i Folketinget, sagt meget kategorisk af Borgbjerg:

»Tænk derpå, når De nu læser Deres egen presse i disse dage med angreb på generalstrejken og generalstrejkepartierne – ja, »partierne« forstår jeg ikke rigtig; der er kun eet parti, der har ansvaret og også æren for generalstrejken: det er det danske Socialdemokrati; det andet parti, man sigter til, det radikale, gjorde alt for at forebygge den og afværge den. (Uro)«. (Rigsdagstidende sp. 5090–91). Og lidt længere fremme i talen:

»Det radikale venstre har derimod været et anti-generalstrejkeparti. Det har forsøgt at forebygge denne strejke. Socialdemokratiet besluttede den sammen med fagforeningerne. Vi tager eneansvaret derfor; så har vi også i historien eneæren derfor«. (sp. 5091).

Dette kraftige dementi af de radikales meddelagtighed var imidlertid virkningsløst. Myten var for godt agitationsstof, og udtryk som »G.–S.–Zahle« og »G.–S.–Politiken« var langt hen på sommeren (der skulle jo være flere valg på grund af grundlovens ændring) en stående kliché i »Nationaltidende«. Under påskekrisen måtte den indstilling hos de radikale også være evident for de borgerlige ledere. Gang på gang meddelte de radikale, at der var begrundet håb om, at man kunne få socialdemokraterne til at afstå fra generalstrejken, hvis de og de krav opfyldtes. Og da fagforeningerne besluttede at strejke hos »stats-kup-pressen«, men bl.a. undtog »Politiken«, var det tydeligt, at man følte sig ilde berørt ved dette og søgte at markere en vis afstand ved at meddele, at »Politiken« kun ville udkomme i samme omfang og format som det lykkedes at udsende de øvrige blade i ved frivillig assistance. Det radikale parti og de radikale blade kunne imidlertid meget vanskeligt tage afstand fra den *politiske* strejke, og så længe *den* endnu truede, kunne de også dårligt tage afstand fra den faglige strejke, hvis de ville undgå strid med arbejderne. Et radikalt blad antydede således efter krisens afslutning, at selv om man fordømte generalstrejken, kunne man ikke sige det offentligt. 7 års loyalt samarbejde og muligheden for fortsat regeringssamarbejde bandt.

Og i hvert fald bandt fælles mål og fælles interesser, så længe kampen stod på. Men ville det også være tilfældet, hvis den faglige kamp fortsatte, efter at den politiske konflikt var løst? »Politiken« og de radikale ville derigennem få en lejlighed til at »rense« sig, som kunne blive dyr stemmemæssigt for de borgerlige.

11. Hovedoverenskomsten var dermed sluttet for alle de organisationers vedkommende, som stod under De samvirkende Fagforbund, og den 11. april tiltrådtes overenskomsten af flertallet af de fag, som stod uden for De samvirkende. Blandt de fag, som ikke tiltrådte, var transportarbejderne.

Arbejdet blev dog ikke straks genoptaget alle steder, hvorfor Arbejdsgiverforeningen meddelte, at forhandlingerne i de enkelte fag ikke kunne optages, før dette var sket. D.s.F. opfordrede kraftigt til at hæve strejkerne og vende sig mod dem, der »ansvarsløst« agiterede for revolution og republik. Det var især galt hos bagerne, fabriksarbejderne og gartnerne. Ved et møde den 12. april blev det imidlertid konstateret, at betingelserne for fagvise forhandlinger var opfyldt i flertallet af fagene. Derefter fulgte et par måneders lange og sejge forhandlinger, krydret med strejkevarsler. De skal ikke her følges i detaljer. Kun et par enkelte træk skal fremhæves.

Fra arbejderside fremhævedes det gang på gang, at arbejdsgiverne havde alt for god tid og trænerede forhandlingerne. Slige anbringender bliver naturligvis kun subjektive postulater, men man kan dog ikke se bort fra, at der for arbejdsgiverne har været en vis fristelse til at trænere sagen, da der udelukkende kunne blive tale om lønforhøjelser. Fra Arbejdsgiverforeningens side blev det meget kraftigt betonet, at påskeforliget ikke hjemlede lønforhøjelser med tilbagevirkende kraft.

Iøvrigt stod striden i høj grad om, i hvilket omfang der var hjemlet adgang til at kræve lønforhøjelser gennem reglerne om forhandlinger om lønforhøjelser for de lavestlønnede. Arbejdsgiverne fastholdt i overensstemmelse med deres holdning under forhandlingerne i årets begyndelse, at området for forhandling måtte være snævert afgrænset, og da Dansk Arbejdsmandsforbund den 8. maj udsendte første strejkevarsel, svarede Dansk Arbejdsgiverforening med at indklage arbejdsmændene for den faste Voldgiftsret, idet det hævdedes, at arbejdsmændene stillede generelle krav, som var i strid med påskeforliget.

12. Hidtil har fremstillingen næsten udelukkende været begrænset til at omfatte forhandlinger, som førtes under og af De samvirkende Fagforbund. Den sø- og havnestrejke, som fulgte efter påskeforliget i 1920, frembyder imidlertid en række så interessante træk, at den fortjener at omtales i denne sammenhæng.

De grupper, som omfattedes af strejken, nemlig transportarbejderne, søfyrbøderne og sømændene, stod alle uden for De samvirkende Fagforbund og var iøvrigt stærkt påvirket af syndikalistisk agitation. Transportarbejderne forkastede som nævnt påskeforliget. Sømændene og søfyrbøderne var overhovedet ikke i konflikt på det pågældende tidspunkt og kunne ikke lovligt erklære strejke, da deres overenskomster først udløb den 31. maj. Den 6. april meddeltes det imidlertid, at de havde besluttet ikke at genoptage arbejdet, da de endnu ikke havde fået alle deres krav opfyldt. Den 17. april gav transportarbejdernes formand, M. Darup, følgende redegørelse for strejken – i hvilken de tre forbund stod solidarisk – i en iøvrigt ret beskedent opsat artikel i »Social–Demokraten«:

»Som bekendt var det den politiske situation, der foranledigede den nuværende strejke; men for at slutte os til generalstrejken stillede vi (transportarb.) den betingelse, at den ikke atter måtte hæves, forinden der også i det faglige spørgsmål var tilvejebragt en tilfredsstillende ordning, og man var enig om, at alle organisationer, hvad enten de stod tilsluttede De samvirkende Fagforbund eller ikke, skulle hæve strejken samtidigt. Denne overenskomst blev ikke overholdt, idet De samvirkende Fagforbund afblæste generalstrejken uden nogen som helst meddelelse til de organisationer, der stod udenfor.«

Påstanden om, at der skulle have foreligget en aftale, som D.s.F. havde brudt, blev blankt afvist i et svar fra D.s.F.

Efter at der var redegjort for transportarbejdernes lønkrav, som var af generel karakter, fortsattes:

»Vi strejker for at få en forhandling og for at få garantier forinden vi genoptager arbejdet, og når vi kræver garantier, så er det fordi, vi gang på gang er bleven snydt og narret, når vi har optaget arbejdet, forinden forhandlingerne er bleven påbegyndt«.

I ca. to måneder førte disse organisationer nu på egen hånd en strejke, som opretholdtes på trods af, at de ved den faste voldgiftsret blev idømt en samlet bod på 1 mill. kr. for ulovlig strejke. De samvirkendes og »Social-Demokraten«s holdning til denne strejke var meget kølig – man kan måske betegne den som korrekt – neutral. Grundene hertil var sikkert: Strejkens ulovlighed, den set fra ledernes synspunkt bagvendte taktik, at man begyndte strejke, før forhandlinger overhovedet havde været ført, uviljen til at støtte udenforstående fag og derved betage dem incitamenterne til at indmelde sig og endelig uviljen mod den syndikalistiske bevægelse.

På eet punkt ophørte dog de øvrige arbejderorganisationers neutralitet. Strejken blev vendt mod staten, kommunen og arbejdernes brændselsforsyning, med hvem der intet fagligt mellemværende var. »Social–Demokraten« vendte sig meget kraftigt mod denne fremgangsmåde, og

da kulsituationen blev vanskelig for kommunen, besluttede Arbejdernes Fællesorganisation i København på et møde den 21. maj at erklære losningsarbejdet hos Københavns kommune for frit, således at det kunne overtages af enhver organiseret arbejder, hvis transportarbejderne ikke ville overtage det.

Transportarbejderne svarede hertil, at de ville optage arbejdet, hvis de modtog en nærmere præciseret støtte. Dette afvistes blankt. Støtte kunne der ikke blive tale om, så længe man var uden indflydelse på konflikten.

Også staten ramtes som nævnt af konflikten. Det var først og fremmest kornforsyningerne, der truedes. Trods gentagne opfordringer nægtede transportarbejderne at losse og kaste statens korn.

Der var her en mulighed for, at staten kunne få losningen og kastningen foretaget ved frivillig arbejdskraft, idet der to måneder forinden var oprettet den såkaldte »Samfundshjælp«, der af formanden i et interview betegnedes som

»– – en upolitisk forening, som søger medlemmer i alle samfundsklasser, og som har til formål at stille frivillig arbejdskraft, materiel o.lign. til rådighed for statsmyndighederne i tilfælde af arbejdsstridigheder, lockout'er og strejker, som medfører standsning af virksomheder, der er nødvendige for samfundet. Foreningen vil følgelig være neutral i alle arbejdsstridigheder og ikke tilstræbe at styrke eller svække nogen af parterne i sådanne – – –«

Senere i interviewet oplyste formanden:
»Vi har allerede omkring 1000 medlemmer. De er kommet fra så at sige alle stænder. – Også fra arbejderstanden?
– Jeg tror ikke, der er arbejdere med; med sikkerhed kan jeg iøvrigt ikke sige det. Men der er Ingeniører, Læger, Arkitekter, Professorer, Studenter, Handlende, Håndværksmestre o.s.v.«

Indstillingen over for »Samfundshjælpen« varierede stærkt mellem de forskellige samfundslag. I den borgerlige presse mødte foreningen ubetinget tilslutning. »Politiken« var skeptisk, næsten drillende og modvillig i begyndelsen, men efterhånden som havnestrejken skred frem, svingede indstillingen og blev stedse mere velvillig. Arbejderne og arbejderpressen var derimod konsekvent fjendtlig indstillet og betragtede »Samfundshjælpen« som et skruebrækkerkorps – en i og for sig logisk indstilling. Fra fagbevægelsens side mente man nemlig, at man stedse tog de nødvendige samfundsmæssige hensyn ved fastlæggelse af strejkernes omfang. Den, som overtog arbejde på områder, der var blokeret af fagforbundene, kunne derfor ikke være neutral i arbejdskampen.

Den 15. april meddeltes det i »Politiken«, at regeringen havde opfordret »Samfundshjælpen« til at overtage losning og kastning af statens brødkorn i Københavns havn. Allerede den følgende dag sendtes »samfundshjælperne« imidlertid hjem, og i et interview til det social-demokratiske eftermiddagsblad »Klokken 5« hævdede socialminister Jens Jensen (den senere overpræsident), at han havde været »ganske uvidende« om, at det var »Samfundshjælpen«, der skulle træde til.

»Jeg vil selvfølgelig ikke som gammel fagforeningsmand og med mine anskuelser have den ringeste forbindelse med et korps af den kaliber, et såkaldt »organiseret skruebrækkerkorps«!

»Samfundshjælpen« blev ikke mere anvendt under ministeriet Friis. Arbejdet med losning og kastning af statens korn blev i det omfang, det var muligt, besørget af statens egne folk. Efter valget og efter regeringsskiftet, som bragte venstreregeringen Neergård, blev »Samfundshjælpen« imidlertid atter af regeringen opfordret til at overtage arbejdet på havnen, og såvidt man kan se af de foreliggende oplysninger, udvidedes opgaverne, således at ikke alene arbejde for staten, men også mere almindeligt havnearbejde samt bemanding af skibe blev overtaget af »Samfundshjælpen«. Den 26. maj kunne »Politiken« således oplyse, at der arbejdede 1400 »Samfundshjælpere« i havnen, medens 75 skibe var bemandet med »hjælpere«.

Foruden staten og kommunen berørtes endnu en »tredjemand« af de ulovlige strejker: Landbruget. Landbrugseksporten var stærk truet. Iflg. »Politiken« (7. maj) klarede man sig på den måde, at man anvendte udenlandsk tonnage og lastede med frivillig arbejdskraft. Man kan ikke frigøre sig fra den opfattelse, at landbruget her viste *venstre*regeringen det hensyn at fritage den for at skulle løse den knude. I 1925, da en lignende hensynsfuldhed havde kunnet lette opgaven for ministeriet Stauning, afviste man fra landbrugets side den samme fremgangsmåde med den motivering, at den ville være uneutral (jvf. rigsdagsdebatten om Staunings provisoriske voldgiftslov).

Den 15. juni sluttede strejkerne, og man kan uden overdrivelse betegne resultatet som et smerteligt nederlag for de strejkende. Lønnen blev reduceret, og arbejdstiden – der i 1919 var blevet 8 timer – forlængedes med 4 timer i døgnet for søfolkenes vedkommende.

Fra De samvirkende Fagforbunds side er det hævdet (»Under samvirkets Flag«, s. 130), at dette vældige nederlag i første række skyldtes »Samfundshjælpens« indsats. Det bør dog sikkert tilføjes, at selv en endnu stærkere indsats fra »Samfundshjælpens« side næppe ville have frembragt dette resultat, hvis ikke De samvirkende Fagforbund havde interesseret sig så lidt for problemet – dels fordi de implicerede forbund stod uden for De samvirkende, dels fordi de i høj grad repræsenterede den syndi-

kalistiske fagopposition. Havde dette ikke været tilfældet, havde De samvirkende næppe tolereret en fravigelse fra den nys vundne ottetimersdag.

TRÆK AF DEN STORE KONFLIKT I 1925

1. Som omtalt i indledningen er det ikke hensigten i dette arbejde at give nogen fuldstændig fremstilling af overenskomstforhandlingerne i foråret 1925. Forfatteren har alene stilet efter at fremdrage en række træk, som efter hans opfattelse er væsentlige til forklaring af forholdet mellem Lyngsie og D.A.F. på den ene side og D.s.F. på den anden side. Det er forfatterens opfattelse, at denne konflikt kun kan forstås, hvis den ses som et led i en udvikling, der var foregået i de nærmest foregående år. Før fremstillingen af begivenhederne i 1925 skal derfor gives en kort redegørelse for de træk i de nærmest foregående års lønforhandlinger, som efter forfatterens mening peger frem mod konflikten i 1925.

2. I 1921 indledtes overenskomstforhandlingerne med en række forgæves forhandlinger og fremsendelse af konfliktvarsler. Arbejdsgiverne krævede lønnedsættelser. Arbejdernes ledere var vel – i lyset af den ugunstige konjunktursituation – indstillet på imødekommenhed, men man søgte at få lagt en generel »bund« under lønningerne.

Den 19. marts fremsatte forligsmanden derefter et mæglingsforslag.

Dette forslag rummede for det første en ubetinget lønnedsættelse for alle fag på 5 øre i timen. Hertil kom en almindelig lønnedsættelse på 8 øre i timen. Dette sidste nedslag var dog i de enkelte fag betinget af, at *arbejdsgiverne* ikke inden en vis frist krævede overenskomsten optaget til frie forhandlinger (hvilket vel kun kunne tænkes at ske, hvor de ville kræve yderligere indrømmelser). Den samlede nedgang var altså på 13 øre, hvortil kom særordninger med yderligere nedslag for de lockoutede fag. Medens de 13 øre betød en reduktion på 6–7 pct., var der således for skotøjsindustrien krævet reduktion på 12–13 pct. og for jern- og textilindustrierne 7–8 pct.

Arbejdernes oprindelige standpunkt var, at man kunne gå med til 13 øre som maximum for de særligt ramte fag, men at nedgangen som hovedregel måtte være mindre. Der syntes imidlertid at være sket en yderligere glidning i opfattelsen hos forhandlerne og lederne, idet man kunne godtage nedgangen på de 13 øre som en almindelig hovedregel. Men dels frygtede man, at retten til fri forhandling skulle bevirke, at de 13 øre ikke blev hovedreglen, idet et ubestemt antal arbejdsgivere kunne kræve frie forhandlinger; dels fandt man, at de foreslåede særordninger gav alt for store nedslag – der må her først og fremmest være tænkt på ordningerne for skotøj, metal og textil. Dernæst var der foreslået en

augustregulering, som arbejderne kunne gå med til. Endvidere regler om adgang til forhandling om forældede overenskomster.

Trods den ovenomtalte utilfredshed med forslaget, anbefalede D.s.F.s ledelse det til vedtagelse, og den 26. marts blev det vedtaget af D.s.F.s generalforsamling. Vedtagelsen begrundedes med den meget store arbejdsløshed (arbejdsløsheden opgaves på dette tidspunkt at være af størrelsesordenen 60–65.000).

En række fag havde imidlertid bestemmelser om, at overenskomst ikke måtte afsluttes, uden at medlemmerne var hørt. Og på dette skær strandede forliget, idet fem organisationer – hvoriblandt de to største forkastede.

Skotøjsindustrien forkastede således, hvilket må forklares ved det ekstraordinært store lønnedslag.

Endvidere forkastede Metalindustriens arbejdere. Disse havde fået et lønnedslag, lidt større end det generelle. Textilindustrien, som skulle have samme nedslag, vedtog derimod. Den forskellige optræden kan have flere grunde. Dels var Metalorganisationen større end Textilorganisationen, og den kunne derfor bedre trodse D.s.F.s vedtagelse. Dels havde Textil en arbejdsløshed på 45 pct. mod »kun« 20 pct. hos Metal. Dels var afgørelsen i Textil en afgørelse ved kompetent forsamling.

Endelig forkastede også D.A.F., men afgørelsen her var en »medlemsafgørelse«, idet Lyngsie og hovedbestyrelsens flertal iflg. »Social-Demokraten« anbefalede vedtagelse. Arbejdsmændene havde fået samme vilkår som de øvrige fag, men forkastelsen må ses i lyset af, dels, at D.A.F. var en så stor – og forholdsvis radikalt indstillet – organisation, dels, at arbejdsløsheden »kun« var på 22 pct., hvilket var under gennemsnittet. Vi ser her det første tilløb til den taktik fra D.A.F.s side, som skulle udvikles i de følgende år: Forsøget på at erobre en skanse, efter at bunden var lagt ved de centraliserede forhandlinger gennem D.s.F.

Arbejdsgiverne vedtog forligsforslaget, men da resultaterne fra arbejderside forelå, meddelte de, at da forslaget var at betragte som en helhed, anså de arbejdernes svar som en forkastelse. Denne afvisning kræver en kommentar. Hvorfor ville arbejdsgiverne ikke slutte med de fag, som havde vedtaget forligsforslaget? De havde tidligere under forhandlingerne netop arbejdet for at komme til at forhandle med de enkelte fag.

Spørgsmålet forudsætter en langt større konsekvens i principperne, end man kan vente at finde hos de stridende parter på arbejdsmarkedet. Bortset fra enkelte grundlæggende principper (begrænsning af kampen, så den kun rammer modparten, ikke samfundet som sådant; troskab mod givet løfte; o.lign.) er principperne kun hellige, så længe de frembyder en fordel. Arbejdsgiverne ønskede frie forhandlinger – n.b. – med de fag, hvor de ventede at kunne opnå særlige nedslag. Her var imidlertid tale

om, at forhandlinger skulle optages med bl.a. D.A.F., som ville kræve mere end det almindelige niveau, og hvor man kunne komme til at føre en kamp med de stærkeste fag, uden at disse skulle være koblet sammen med de svageste og af krisen hårdest ramte fag. Det var over for denne eventualitet, man afviste den delvise vedtagelse.

I den følgende tid nærmede parterne sig dog til hinanden. D. s. F. afblæste den generelle strejke, og arbejdsgiverne afleverede en liste over de fag, om hvilke der ville blive krævet særlige forhandlinger. Da det viste sig, at det kun var et ret begrænset antal, der var tale om, erklærede en række fag sig rede til at slutte. Da D. A. F.s krav samtidig mundede ud i, at man krævede forhandling for et par enkelte grupper og krævede mulighed for lidt højere løn for disse, gik Arbejdsgiverne den 19. april med til at slutte for 27 fag. Den 25. april sluttede også D. A. F., og dermed var i det store og hele dette års konflikt bragt til ende.

3. Ved overenskomstforhandlingerne i 1922 trådte arbejdsmændenes og nu også Lyngsies – ønske om at stå frit i forhandlingerne endnu tydeligere frem. Parterne på arbejdsmarkedet stod fra starten meget langt fra hinanden i deres krav og tilbud, og ved nytårstid 1921/22 kunne stillingen karakteriseres således:

Ud over en regulering efter pristallet krævede arbejdsgiverne (iflg. »Arbejderen«) lønnedslag på 15–25 pct. Overarbejdsbetalingen krævedes halveret, og ottetimersdagen forlangtes afskaffet. Hvad det sidste punkt angår, har man dog nok lov til at antage, at arbejdsgiverne nærmest stilede efter en modificeret ottetimersdag, men man kan dog sikkert alligevel regne med, at parterne på dette punkt stod ret langt fra hinanden. Arbejderne var villige til at følge pristallet nedad, men længere ville man heller ikke gå. Hvad ottetimersdagen angik, kunne man højst gå med til små modifikationer. På dette grundlag skulle det synes vanskeligt at få forhandlinger i gang, og dette viste sig da også at være tilfældet. Arbejdsgiverne klagede således over, at D. A. F. kategorisk nægtede at forhandle, før Arbejdsgiverforeningen havde opgivet kravene om lønfald ud over pristallets fald, nedsættelse af overarbejdsbetalingen og forlængelse af arbejdstiden. Denne indstilling bekræftedes af *Lyngsie* i en artikel i arbejdsmændenes fagblad for 25. januar, hvor Lyngsie skriver, at de penge, det ville koste at indkalde delegeretmøde til at forkaste forslag, som hovedbestyrelsen lige så godt kan forkaste, må man hellere gemme til den kamp, som næppe undgås. Videre hedder det:

»Sålænge d'herr. står fast på, at de vil have forhåndsreduktioner udover, hvad der måtte følge af pristallets dalen, – sålænge de kræver arbejdsdagen forlænget, – *kan vi ikke træde i forhandling med dem*«.

Denne vægring er let forklarlig. Arbejderne ventede lønfald – ja, var sikre, på, at lønfald ville blive resultatet af forhandlingerne – så der var ingen grund til at fremskynde dette resultat, så længe Arbejdsgiverforeningen undlod at iværksætte konflikt. Hos Arbejdsgiverforeningen var interessen den stik modsatte, og for at presse forhandlingerne frem udsendte man da den 18. januar første lockoutvarsel. Dette første varsel fulgtes den 25. januar af et meget omfattende andet lockoutvarsel, rammende næsten alle fag, hvis overenskomster skulle udløbe senest den 1. februar.

Stillet over for disse konfliktvarsler, greb forligsmanden den 28. januar ind og henstillede, at lockoutens iværksættelse udsattes. Endvidere foreslog han, at man henskød de såkaldte almindelige bestemmelser til forhandling i underorganisationerne, medens forligsinstitutionen skulle tage sig af de tre hovedproblemer: Arbejdstid, arbejdsløn og overarbejdsbetaling.

Ved forhandlingerne i forligsinstitutionen viste det sig meget hurtigt umuligt at forlige parterne. Forligsmanden greb da til den udvej at fremsætte mæglingsforslag »på eget ansvar», som formanden for D. s. F., C. F. Madsen, udtrykte det.

Dette forslag rummede en principiel bibeholdelse af ottetimersdagen. Der var ikke optaget nogen bestemmelse om, at der kunne træffes afvigende aftaler i de enkelte fag, udover at der var åbnet adgang til forhandling for sæsonfag, for lettere arbejde og for fag med flerholdsdrift. Uenighed om disse spørgsmål skulle ikke kunne føre til konflikt, men skulle afgøres ved nævn. Disse bestemmelser krævede så afgjort de største principielle indrømmelser fra arbejdsgiverside. Men derudover rummede forslaget den i arbejderøjne meget betænkelige regel, at overarbejdsbetalingen for de to første overarbejdstimer skulle nedsættes fra et tillæg på 50 pct. til et tillæg på 25 pct. Denne bestemmelse er uden tvivl blevet mødt med megen uvilje hos D. s. F.s ledelse, da den kunne bruges til en delvis omgåelse af ottetimersdagen.

Endvidere indeholdt forslaget en bestemmelse om, at lønningerne straks skulle nedsættes med 15 pct. og derpå yderligere i forhold til pristallets fald fra februar til august. Da pristallet havde vist et fald på $10^1/_2$ pct. fra august til februar, var der altså tale om et lønfald »ud over dyrtiden«.

Forslaget krævede således nogen resignation fra arbejderside. Især har nok D. s. F.s ledelse været betænkelig ved bestemmelsen om overarbejdspengenes nedsættelse. Men arbejdsløsheden var stor – 80–90.000 eller 32–33 pct. af samtlige kassemedlemmer. Under indtrykket heraf besluttede D. s. F.s forretningsudvalg med undtagelse af Lyngsie at anbefale forslaget til vedtagelse. På generalforsamlingen den 6.–7. februar viste det

sig imidlertid, at meningerne var stærkt delte, og generalforsamlingen nægtede med 233 stemmer mod 221 at give forslaget sin anbefaling.

Ved de derpå følgende afstemninger i de enkelte fag forkastedes forslaget af 22 forbund og vedtoges af tre. I afstemningen deltog ca. halvdelen af de stemmeberettigede medlemmer. Nej-procenten varierede stærkt fra fag til fag.

Arbejdsgivernes svar var i formen et afslag, men i realiteten var det en antagelse af de principer, som var nedlagt i forligsmandens forslag. Man kunne ikke med det samme godkende forliget, da forhandlingerne om de almindelige bestemmelser ikke var ført til ende. Men så snart dette var sket, var man villig til at underskrive.

Denne indstilling hos arbejdsgiverne hang sikkert sammen med, at der hos arbejderne – især hos D. A. F. – havde været nogen uvilje mod at videreføre forhandlingerne om de almindelige bestemmelser. På arbejdsgivernes opfordring om at forhandle svarede Lyngsie således den 8. februar, at han ikke mente, der skulle føres sådanne forhandlinger, hvis forliget blev vedtaget (en decideret misfortolkning), men hvis arbejdsgiverne endelig ville så – –. Og så sluttedes med de berømte ord, som vandrede den borgerlige presse rundt til almindelig forargelse:

»Vi må dog gøre opmærksom på, at nu har vore forretningsudvalgsmedlemmer og øvrige repræsentanter været holdt herinde i over 1 uge og så godt som uafbrudt deltaget i møder og forhandlinger, – og nu er de alle rejst hjem, bl. a. for at få skiftet skjorte og for at se til deres hjem.«

Derfor ville fornyede forhandlinger ikke kunne optages før den 13. februar. Denne udskydelse er næppe uden sammenhæng med, at til den tid ville man vide, om selve hovedforliget var vedtaget eller ej.

Forligsforslaget var således reelt forkastet af flertallet af arbejdsorganisationerne, og den 14. februar iværksatte Arbejdsgiverforeningen derefter lockout for de fag, som havde forkastet, alt imens forligsforhandlingerne fortsatte. Medens arbejdsgiverne således lod tre fag slutte særskilt, meddelte man, at man for de øvrige fag var villig til at slutte på forligsforslaget, *hvis det kunne ske under eet.*

Under de forhandlinger, som i slutningen af februar og begyndelsen af marts førtes i forligsinstitutionen, gik arbejdsgiverne med til, at der kunne indrømmes særlige forhandlinger om ekstraordinært lave lønninger. Endvidere indvilligede arbejdsgiverne i, at ottetimersdagen bibeholdtes for sæsonfagenes vedkommende, således at undtagelse kun skulle gøres for lettere arbejde som vagt og opsyn. Iøvrigt holdt man fast ved forligsforslaget af 3. februar.

Da enighed ikke kunne opnås på dette grundlag, fremlagde forligsmændene den 9. marts et nyt forligsforslag, som ud over de to citerede

indrømmelser fra Arbejdsgiverforeningen rummede følgende ændringer fra det første forslag.

Der skulle ikke ske nogen augustregulering for de første seks points ændringer i pristallet. Herigennem sikredes det arbejderne, at det fald, de måtte indrømme ud over faldet i pristallet tildels kun skulle blive et forskud på augustreguleringen. Overarbejdstillægget skulle kun nedsættes til 25 pct for den første time. For den anden time skulle det være $33^1/_3$ pct.

Reglerne for holdskifte skulle afgøres ved et nævn.

Nedsættelserne skulle ikke finde anvendelse på Jernindustriens og Skotøjsindustriens minimallønninger, og iøvrigt gaves der særlige regler, som skulle mildne virkningen for arbejderne i Jernindustrien.

Dette forslag blev den 10. marts forkastet af Arbejdsgiverforeningen med alle stemmer mod een – iflg. »Arbejdsgiveren« på grund af lønbestemmelserne og overarbejdsbetalingen.

Da D.s.F.s generalforsamling den 13–14. marts skulle tage stilling til forslaget, kendte man allerede arbejdsgivernes svar. Derfor måtte D.s.F.s svar blive af taktisk mer end af reel karakter. Formanden mente således, at man af taktiske grunde burde vedtage forslaget. Tankegangen har uden tvivl været den, at da man ikke ville kunne opnå mere, burde man vedtage, for over for offentligheden at demonstrere sin fredsvilje og for over for Arbejdsgiverforeningen at vise, at man var til at få i tale. En kamp mente han ikke, D.s.F. ville kunne tage. I samme sammenhæng beklagede han, at D.s.F. ikke havde kompetence til at slutte i lønspørgsmål.

Her overfor hævdede oppositionen – og bl.a. Lyngsie – at man af taktiske grunde burde forkaste forslaget. I arbejdsmændenes fagblad for den 21. marts 1922 skrev Lyngsie en kampartikel, som her skal refereres ret udførligt, fordi den er et »nøgledokument« hvad angår forståelsen af disse års indre kampe i fagbevægelsen. Efter nogle indledende bemærkninger om arbejdsgiverne og forligsinstitutionen omtales arbejdernes forhandleres indsats. Lyngsie tvivler ikke om, at de har gjort deres bedste, men ikke desto mindre er resultatet blevet dårligt. Årsagen hertil vil han dog ikke udforske nærmere, men

»Hvad der derimod er grund til at hæfte sig ved, er den omstændighed, at forretningsudvalget for De samv. Fagforbund over for disse forligsmandsforslag har indtaget en holdning, der er modsat den, som de fagforbund har indtaget, der skulle leve under denne ordning.

Ved De samv. Fagforbunds generalforsamling i februar stod forretningsudvalget op og anbefalede forligsmandens første forslag, og generalforsamlingen fulgte den gang fagene og ikke forretningsudvalget, og ved de urafstemninger, som de enkelte forbund derefter iværksatte, viste det sig, at De samv. Fagforbunds forretningsudvalg var i høj grad på

den forkerte side, idet urafstemningerne gav det resultat, at kun ca. 18 % fulgte det, medens 82 % gik imod det«.

Denne fremgangsmåde svækkede fagforbundene over for den borgerlige presse, og selv om Lyngsie ikke tvivler om, at forhandlerne meget smidigt, dygtigt og ihærdigt har bestræbt sig for at dokumentere, at, og hvorfor, det antagelighedsstempel, de havde givet det første forslag, ikke var ægte, så havde de dog gjort opgaven så vanskelig for sig selv, at det andet forligsforslag ejheller blev antageligt.

Men i konsekvens af deres indstilling til det første forslag måtte de naturligvis også anbefale det andet. Og det skete med en sådan overdrivelse af arbejdernes svaghed og arbejdsgivernes styrke, at fællesorganisationens repræsentanter blev bange og stemte for at anbefale forslaget.

»Den fare, der lå i, at disse repræsentanter dermed bragte selve De samv. Fagforbunds generalforsamling i samme uheldige situation, som forretningsudvalget kom i på den forrige generalforsamling den 6. og 7. februar, at fagforbundenes medlemmer ikke fulgte dem, men kæmpede videre, tænkte disse gode og brave mænd ikke over, og til deres undskyldning tjener, at der heller ikke var nogen, der gjorde dem opmærksom derpå. *For de fagforbund, der fortsat har kraft og mod til at fortsætte den kamp,* som Arbejdsgiverforeningens brutale overfald har rejst, giver hele stillingen stof til eftertanke! *Medlemmerne af disse fagforbund har jo nu ikke alene Arbejdsgiverforeningen at kæmpe med, de fik den 7. februar også De samv. Fagforbunds forretningsudvalg at kæmpe med, og de fik nu den 14. marts tillige selve De samv. Fagforbunds øverste myndighed, generalforsamlingen, at kæmpe med, og de har ingen grund til at takke de mænd, der så vældigt lagde sig i selen for at fremskaffe dette resultat.* (Udhævningerne af H. S. L.).

De samv. Fagforbund var simpelthen i færd med at gå ind i en lederkrise, og årsagen kommer til udtryk i de fremhævede linier. Forbundenes styrke var så forskellig. Det var som en vogn, der trækkes af en lille shetlandspony og en stor kraftig belgier side om side. Den må uværgerligt gå skævt. D.s.F.s ledelse mente, at der ikke var andet at gøre end at holde igen på den stærkeste hest – men derved blev D. s. F. en byrde eller – som Lyngsie udtrykte det – en modstander.

Når krisen fik det forløb, den gjorde, skyldes det, dels, at »de stærkeste« dog talmæssigt var de svageste (hvilket bl.a. skyldtes, at fællesorganisationernes repræsentanter ved denne lejlighed stemte med formanden for De samvirkende Fagforbund, C. F. Madsen), dels, at Lyngsie var så stærk en mand, at han virkelig kunne trodse D.s.F.s ledelse. Fordi de »stærke« forbund var i mindretal – til tider dog et meget stærkt mindretal – lykkedes det aldrig for Lyngsie at få krisen til at udløse sig i et lederskifte. Han havde derfor kun tre udveje: At ændre repræsentationsreglerne på generalforsamlingen; at svække D.s.F.s indflydelse på over-

enskomstforhandlingerne, så de stærke kunne få lov til at være stærke, uden at det behøvede at skade de svagere; eller at udmelde sig og D. A. F. af D.s.F. Alle tre udveje blev gennemløbet til den bitre ende, uden at man dog vistnok kan sige, at Lyngsie selv ville det sidste.

Som det fremgår af Lyngsies artikel, vedtog generalforsamlingen med ret kneben majoritet at anbefale forligsmandsforslaget, men da arbejdsgiverne jo allerede havde forkastet forslaget, kom det ikke til afstemning i forbundene.

I den følgende tid forsøgte arbejderne at formå arbejdsgiverne til at forhandle om forligsforslaget af 9/3., men dette blev afvist. Der opnåedes dog forhandlinger, og tilsyneladende har disse ikke været ganske resultatløse, idet arbejdsgiverne den 27. marts tilbød at hæve lockouten, hvis D.s.F. ville underskrive de punkter, man var blevet enige om. Dette skete dog ikke, og de krav, som i de følgende dage rejstes af de to parter, var i en række tilfælde af en sådan karakter, at modparten nægtede at forhandle om dem.

Den 4. april fremsatte forligsmanden imidlertid det forslag, som skulle komme til at løse konflikten. Han anvendte forslaget af 9. marts som grundlag og satte ind der, hvor svælget mellem parterne på forhånd måtte antages at være størst: På lønspørgsmålet. Det øjeblikkelige lønnedslag på 15 pct. bibeholdtes. Augustreguleringen gjordes derimod betinget. Meningen med dette var, at man ville tilstræbe en toårig overenskomstperiode. Hvis forholdene til august var af en sådan karakter, at begge parter kunne gå ind på en forlængelse til 1924, skulle arbejderne, som i foråret måtte give forskud på reguleringen, til gengæld have udsættelse med en regulering til februar. Hvis arbejdsgiverne var villige til at forlænge for et år, men arbejderne ikke, skulle arbejderne til gengæld indrømme fuld regulering efter pristallet i august. Hvis det var arbejderne som ville forlænge, og arbejdsgiverne, som afviste, skulle pristalsreguleringen i august kun ske for ændringer i pristallet ud over de første seks points – altså således, at det øjeblikkelige nedslag kun blev et forskud på augustreguleringen. Denne ordning var et – lidt indviklet – forsøg på at gøre indrømmelser til begge sider.

Forslaget var et udpræget kompromisforslag, som balancerede på grænsen mellem langtids- og korttidssynspunkter. Forslaget lader formode, at arbejdsgivernes repræsentanter under forhandlingerne hos forligsmanden har fremhævet det i debatten meget anvendte argument, at det på langt sigt var af afgørende betydning for arbejdsgiverne, at der opnåedes en sænkning af omkostningsniveauet, og at man derfor ikke kunne godkende, at en del af reduktionen i februar skulle være forskud på augustreguleringen. Dette ønske om at beholde nedslaget som en varig omkostningssænkning ville være opnået, hvis overenskomstperioden forlænge-

des med et år, og der gaves fuld regulering i februar 1923. Hvis arbejderne afviste forlængelse, ville situationen blive, som arbejdsgiverne ønskede det. Systemet var således helgarderet – medmindre pristallet skulle stige igen. Til gengæld sikredes så arbejderne en indrømmelse i forhold til forligsforslaget af 9. marts derigennem, at arbejdsgiverne ikke ved at nægte at forlænge kunne opnå både den kortsigtede og den langsigtede gevinst.

Endvidere var det optaget i forslaget, at det skulle vedtages endeligt af de to parters generalforsamling. Dette fortolkedes af D.s.F. derhen, at vedtagelse af generalforsamlingen skulle være bindende for D.s.F. og Arbejdsgiverforeningen, men *ikke* for de enkelte forbund.

»Følgen af en vedtagelse må derfor være, at de, der ikke tiltræder forslaget, ikke kan få hverken pekuniær eller moralsk støtte af De samvirkende Fagforbund. Vil man føre kampen videre, må man ogsa tage de dermed forbundne følger.« (»Arbejderen«).

Om denne fortolkning er holdbar, står ikke ganske klart. Fra D.s.F.s side fastholdtes det imidlertid, at man allerede hos forligsmanden havde fremhævet, at D.s.F. ikke havde kompetence til at slutte på de enkelte forbunds vegne. Arbejdsgiverforeningen bestred rigtigheden af fortolkningen.

Uenigheden tyder på, at arbejdsgiverne var indstillet på at kræve afslutning under eet for alle fag.

Forslaget anbefaledes af D. s. F.s forretningsudvalg og vedtoges på generalforsamlingen den 7. april. Lyngsie kunne dog ikke godtage forslaget:

»Stillingen er nu denne, skal man fortsat holde på sin ret eller bøje af. Man kan vistnok bedømme stillingen således: Der er en række af vore organisationer, som er kamptrætte, en anden, som ikke mere er kampdygtige, en tredje, der er tilfreds og endelig en fjerde, for hvilke der er fare til stede, hvis de skal opgive kampen. *Det er nu berettiget at rejse det spørgsmål: Kan det længere hjælpe, at vi samlede yder fortsat modstand?* Det er i denne forbindelse mærkbart, at Arbejdsgiverforeningen nu går med til en deling af kampen (!) ved at hæve lockouten for de organisationer, der antager det foreliggende overenskomstforslag.

Dansk Arbejdsmandsforbund er ikke blind for de forbedringer, dette forslag indeholder, men det tilfredsstiller os ikke. Vi er ikke kamptrætte og behøver ikke at slutte af på grund af økonomiske vanskeligheder, men vi vil ikke hindre, at storkampen afsluttes, hvorfor vi i dag vil undlade at stemme. – – –. Forsamlingen må forstå vor stilling. *Vi kan ikke antage denne overenskomst, men vi vil ikke være nogen hindring for andre, og vi mener at have chancer for arbejdsmændene, der må udnyttes*«. (Fremhævelserne foretaget af H. S. L.)

Fra D.A.F.s side angaves som grund til forkastelsen, dels utilfredshed med nedsættelse af overarbejdspengene, dels at lempelserne i lønnedsættelserne for de lavestlønnede ikke var tilfredsstillende.

Den 24. april måtte D.A.F. imidlertid slutte uden at have opnået nogen væsentlige ændringer i forligsforslaget. Som begrundelse angav man, at det hele truede »med at skulle afgøres ved retsvrøvl«. Den reelle begrundelse synes dog nærmest at have været, at »nogle af vore afdelinger i misforstået iver for at få en ordning« viste sig »alt for ensige til at handle på egen hånd, og her var det særligt de lavest lønnede og dem, vi i sidste instans førte kampen for, nemlig havnearbejderne og teglværksarbejderne på enkelte pladser, der førte an«. Fra arbejdsgiverside antydedes, at det var samfundshjælpens indsats, der gjorde udslaget.

Episoden har sin store interesse derved, at det var første gang i den her behandlede periode, D.A.F. søgte at gå på egen hånd og trodse D.s.F. De blev ved denne lejlighed mødt af uvilje fra D.s.F. og måtte kæmpe med en uklarhed i den af D.s.F. afsluttede overenskomst. Ved denne lejlighed lykkedes det ikke at få slået fast, af D.A.F. kunne føre en kamp tilende på egen hånd. Det lykkedes heller ikke i 1925. Men kampen derfor blev da langt hårdere. Dette kan skyldes konjunkturerne. Men det kan også skyldes, at situationen i 1922 var lagt uheldigt tilrette, og at D.A.F. har følt, at man ved at vente havde andre og gunstigere muligheder end kamp. I den retning var situationen totalt ændret i 1925.

Den spænding, som var opstået mellem D.s.F. og nogle af forbundene – først og fremmest D.A.F. – kom til udtryk i de følgende måneder. D.s.F.s ledelse havde som nævnt flere gange lidt nederlag, og man havde været nødt til at fortsætte kampen længere end ønsket, fordi en række forbund ikke ville være med til at slutte. Stillet over for denne vanskelighed søgte man på en sommergeneralforsamling at komme igennem med et forslag om, at D.s.F.s generalforsamling skulle kunne træffe for fagene bindende beslutninger. Sagen blev imidlertid udskudt til oktober.

I D.A.F. var der en vis forskel i indstillingen hos ledelsen og hos medlemmerne. Ledelsen var afgjort modstander af at forlene D.s.F. med større myndighed. Man forlangte tværtimod slået fast, at D.s.F. ikke kunne træffe bindende afgørelser i lønsager, og man krævede, at D.A.F. skulle have større indflydelse, idet man fandt, at indflydelsen var alt for ringe i forhold til medlemstallet. Alt tyder på, at man var indstillet på at forblive i D.s.F. hvis man kunne komme igennem med disse krav.

Lignende tanker har nok rørt sig hos mangen arbejdsmand. Men i de meniges rækker talte sikkert de følelser, der var vakt under forårets kampe, stærkere end blandt lederne. Man følte – og man havde selve Lyngsies ord for – at D.s.F.s forretningsudvalg havde taget afgørende

fejl, og at D.s.F. havde modarbejdet D.A.F. og vanskeliggjort en kamp på egen hånd.

På denne baggrund må man se resultatet af D.A.F.s jubilæumskongres den 6. august og følgende dage. Mange delegerede kom med bundet mandat. De *skulle* stemme for D.A.F.s udmeldelse af D.s.F. Med 227 stemmer mod 125 vedtog kongressen at udmelde D.A.F. fra oktober 1923. Hovedbestyrelsens flertal var imod udmeldelse og forelagde følgende forslag til resolution, som imidlertid blev forkastet:

»Kongressen pålægger hovedbestyrelsen at udmelde Dansk Arbejdsmands Forbund af De samvirkende Fagforbund, såfremt det ikke ved den forestående reorganisation af fagforbundene slås fast, at De samvirkende Fagforbund ikke har bemyndigelse til at afslutte lønoverenskomster på de tilsluttede organisationers vegne eller imod deres vilje eller deltage i forhandlinger om sådanne, uden at det pågældende fag er repræsenteret, og at hvert af de tilsluttede fag får en til deres medlemstal svarende repræsentation på generalforsamlingerne, og at alle, der ikke er direkte repræsentanter for forbundene, ikke kan deltage i afstemninger vedrørende lønsager. (Denne passus skyldtes, at fællesorganisationernes repræsentanter havde givet udslaget ved afstemningen om forligsforslaget af 9/3. H.S.L.) Endvidere pålægges det hovedbestyrelsen, at der ved reorganisationen af D.s.F. søges gennemført en for de større organisationer gunstigere stilling m.h.t. de økonomiske forpligtelser og rettigheder. Såfremt ovenstående ikke fuldtud bliver tiltrådt af D.s.F., må D.A.F. betragte sig som udmeldt fra 1. oktober 1923«.

Denne beslutning havde paralleler i andre fag. I juli vedtog således tobaksarbejderne, at hvis de enkelte forbunds myndighed begrænsedes i forhold til D.s.F. skulle forbundets forbliven i eller udmeldelse af D.s.F. gøres til genstand for urafstemning. I modsat retning gik vedtagelsen hos snedkerne og arbejderne i soigneringsindustrien om, at overenskomster, som D.s.F. havde sluttet med Arbejdsgiverforeningen, ikke kunne gøres til genstand for urafstemning blandt medlemmerne.

På D.s.F.s generalforsamling den 9–10. oktober kom hovedbestyrelsen imidlertid i mindretal. Det blev fastslået, at D.s.F. ikke kunne afgøre lønspørgsmål uden om de enkelte forbund, og det blev vedtaget, at ved afstemning om lønspørgsmål skulle hvert enkelt fag have stemmer i forhold til sit medlemstal. Derimod ændredes repræsentationsretten ikke med hensyn til lovændringer og valg af hovedbestyrelse.

D.A.F.s ledelse var fuldt tilfreds med denne ordning og startede en kampagne for at få udmeldelsen af D.s.F. annulleret, hvilket også lykkedes.

4. I de to følgende år afsluttedes overenskomsterne uden større gnidninger, men i 1925 blev spændingen mellem parternes krav igen betydelig.

Siden 1922 havde arbejdernes lønninger fulgt pristallet, således at den lønnedsættelse, som var blevet gennemført ved overenskomstforhandlingerne i 1922, var blevet bevaret, således som Arbejdsgiverforeningen havde lagt stor vægt på, at det måtte ske.

Siden januar 1923 havde pristallet været stigende, og arbejdernes lønninger havde fulgt med i denne stigning. Endnu fra juli til oktober 1924 havde i hvert fald fødevarepriserne været stigende, men i de følgende måneder var priserne faldende for flere varer.

For arbejderne vejede fødevareprisstigningen tungt, og da arbejdsløsheden var ret ringe, var det venteligt, at de i hvert fald måtte kræve at følge pristallet opad. I kraft af den lave arbejdsløshed gik man dog videre, idet bl.a. D.A.F. hen på efteråret opsagde sine overenskomster for at kunne kræve lønforbedringer for sine lavestlønnede arbejdere. Gennemsnitsarbejdsløsheden var ved det tidspunkt sunket til 7 pct., og der var ikke tale om nogen større spredning. Arbejdsmændenes arbejdsløshed lå nærmest lidt under gennemsnittet.

De prisfald, som indtrådte i slutningen af året, har nok animeret arbejdsgiverne til en vis forsigtighed i tilbudene. Man opsagde den 23. oktober alle pr. 1. februar udløbende overenskomster for at være frit stillet og for at kunne opnå forlængelse uden at give regulering efter pristallet. Man antydede, at der kunne blive tale om visse nødvendige nedsættelser – de senere forhandlinger viser, at man her har tænkt på jernindustrien.

Med den ret svage stigning i pristallet, der blev tale om, skulle man ikke synes, at der kunne være særlig meget konfliktstof, da parterne jo dog ikke stod ret langt fra hinanden. Det er også meget usandsynligt, at 1925 var blevet det store konfliktår, hvis ikke man fra forskellig side havde lagt spillet så oplagt op mod Lyngsies svage punkt – den samlede konflikt – og samtidig havde bragt Arbejdsgiverforeningen til at stå så fast på den uforandrede forlængelse.

5. Medvirkende til, at overenskomstsituationen fik det særlige forløb, kan det således have været, at en af forligsmændene den 10. november 1924, endnu inden der havde været ført forhandlinger, henvendte sig skriftligt til D.s.F.s formand, C. F. Madsen, og Arbejdsgiverforeningens formand, bogtrykker Langkjær, og opfordrede dem til at forlænge overenskomsterne uden ændringer, dog således, at de kunne opsiges med en måneds varsel ved store ændringer i pristallet, indtrædende stærk arbejdsløshed eller stærk importstigning. Henvendelsen var motiveret med en henvisning til, at udlandets konkurrence var voksende og prisudviklingen usikker. Da overenskomsterne var grundigt gennemarbejdede ved de tid-

ligere års forhandlinger, skulle de nok kunne forlænges på de nævnte vilkår.

Henvendelsens motivering var stort set sammenfaldende med Arbejdsgiverforeningens argumentation, og hvor rigtig den end måtte vurderes til at være, kan det have virket uheldigt at denne skrivelse sendtes også til den af parterne, hvis argumenter den støttede. Den kunne have været sendt til C. F. Madsen, og på grundlag af et tiltrædende svar fra denne kunne forligsmanden have henvendt sig til Langkjær *uden* at anføre denne argumentation. Som det nu skete, opnåede forligsmanden at gøre den ene af parterne bekendt med, at man i forligsinstitutionen billigede de fra dens side fremførte synspunkter. Det kunne bidrage til at gøre Arbejdsgiverforeningen mere stejl på det en gang tagne standpunkt. Yderligere viste det sig under konflikten, at Langkjær ikke opretholdt den ham pålagte tavshedspligt, således, at han over for offentligheden fik en art officielt stempel på sine krav. I det øjeblik, henvendelsen blev kendt af en større offentlighed, har den næppe heller bidraget til at styrke arbejdernes tillid til forligsmandens upartiskhed.

C. F. Madsen afviste blankt henvendelsen, bl. a. med følgende ord:

»Jeg kan derfor ikke undlade at udtale en beklagelse over, at De har fremsendt den nævnte skrivelse, og navnlig fordi De også har sendt den til Arbejdsgiverforeningens formand, herr bogtrykker Langkjær. Dette er så meget mere beklageligt, som skrivelsen i sin indledning indeholder en række betragtninger, som ofte fremsættes fra arbejdsgivernes side netop for at hindre de bestræbelser, der fra arbejdernes side gøres for at forbedre deres kår, hvilke betragtninger nu kan gentages af arbejdsgiverne med den vægt, som det giver, at de også er fremsat af forligsinstitutionen, og jeg kan ikke se rettere, end at dette til sin tid må svække forligsinstitutionen, når denne eventuelt skal stå som mæglende part mellem de to stridende parter!«

Om Langkjærs indstilling gav denne besked på Arbejdsgiverforeningens ekstraordinære generalforsamling den 20. marts 1925:

»Jeg kan ikke sige, at denne henstilling, om den var blevet fulgt, havde været fuldt tilfredsstillende for arbejdsgiverne, men dens betydning lå jo også først og fremmest deri, at den gav anvisning på en vej til at bevare arbejdsfreden. Henstillingen var rettet til mig personlig, selv om det nu også var i min egenskab af formand, og jeg kunne således ikke lade den behandle i videre kredse, men jeg skal her i dag over for generalforsamlingens medlemmer gøre bekendt, at jeg har tiltrådt denne henstilling, og det ville være min hensigt, om den var blevet forelagt Arbejdsgiverforeningen, at sætte mit mandat ind på, at den kunne gennemføres«.

6. På denne baggrund må det ses, at det ikke i de første uger kom til

nogen egentlige forhandlinger mellem parterne, således at man meget hurtigt – da forhandlingerne endelig kom i gang – måtte samle overenskomsterne hos hovedorganisationerne og derpå lade dem gå til forligsmanden. Arbejdsgiverforeningen havde en interesse i at lade det komme dertil, fordi de – eller i hvert fald deres formand og forhandlingsleder – kendte forligsmandens indstilling og mente at kunne bygge på, at mæglingen ikke kunne komme til at ligge så forfærdelig langt fra det skitserede grundlag. På denne baggrund må man se hans udtalelser til »Politiken« den 6. januar om, at man ligeså godt kunne »tage tørnen straks«. Fra arbejderside blev der gentagne gange klaget over, at Arbejdsgiverforeningens forhandlere trak tiden ud med udenomssnak, og nølertaktiken kom direkte til udtryk i »Berlingske Tidende« for den 11. februar, hvor man efter nogle mislykkede forhandlinger skrev:

»Indenfor Arbejdsgiverforeningen synes man nærmest tilbøjelig til at følge den hidtidige taktik: Lad os se tiden an«.

Arbejderne var som nævnt indstillet på, at man som minimum måtte følge pristallets stigning, og inden for en række fag krævede man derudover stigninger for de lavestlønnede. Arbejdsgiverne krævede som hovedregel uforandret forlængelse, men bl. a. i jernindustrien mødte man desuden med krav om visse nedsættelser. Både svaret på forligsmandens skrivelse af 10. november og nølertaktiken tyder imidlertid på, at det, man reelt stilede efter, var den uforandrede forlængelse.

Arbejderne ventede imidlertid nogen forhøjelse, og for at gøre en ende på nølertaktiken, meddelte D. s. F. midt i februar, at henvendelser om sanktion til strejkevarsel ville blive imødekommet. Herefter fulgte en række førstevarsler, hvoraf det vigtigste var D. A. F.s varsel af 23. februar. Dette varsel fulgtes den 25. februar af et første lockoutvarsel fra Arbejdsgiverforeningen. Nølertaktiken var nu brudt, og det ligger nært at slutte, at Arbejdsgiverforeningen har haft en interesse i at lægge konflikten op i et sådant plan, at forligsinstitutionens hurtige indgriben blev påkrævet. I det omfang, man kan tage »Politiken« som udtryk for »trediemand«, kan man slutte, at stemningen på dette tidspunkt var Lyngsie gunstig. Tonen i hans varsel betegnes som rolig, medens »Politiken« derimod finder, at Arbejdsgiverforeningen har haft lidt for travlt. Uden indflydelse på arbejdsgivernes dispositioner har det næppe heller været, at konflikt samtidig var ved at trække op i Sverige, hvorfor støtte derfra til fagforeningerne ikke kunne ventes.

Da der stadig ikke kom noget ud af forhandlingerne, rettede D. s. F. i slutningen af februar en henstilling til Arbejdsgiverforeningen om at opgive lønreduktionerne samt om at få fornyede frie forhandlinger i organisationerne. Dette sidste afvistes den 2. marts blankt af Arbejdsgiver-

foreningen med den motivering, at de ikke ville give noget. Linien frem mod en samlet afgørelse hos forligsmændene var tydeligt lagt.

Nu fulgte i hurtigt tempo D. A. F.s andet varsel og Arbejdsgiverforeningens andet lockoutvarsel over for arbejdsmændene i Jernindustrien, begge til ikrafttræden den 11. marts. Ved forligsmandens mellemkomst opnåedes dog udsættelse, men Arbejdsgiverforeningen øgede den 7. sit pres ved at udstede generelt lockoutvarsel over for D. s. F.

7. Efter en række forhandlingsmøder hos forligsmanden stilledes den 15. marts mæglingsforslag for skotøjsindustrien, for farverne i textilbranchen, for textilindustrien og for træindustrien. For arbejdsmændenes vedkommende mente forligsmanden endnu ikke, at situationen var moden til at stille endeligt forligsforslag. Han nøjedes derfor med en henstilling om forhandling på et nærmere skitseret grundlag, således at konfliktvarsler ikke måtte sættes i kraft, medens disse forhandlinger stod på.

De fire mæglingsforslag gav alle et øjeblikkeligt tillæg på 3 pct., svarende til den stigning, pristallet havde udvist frem til februar. Herudover var der for skotøjsindustriens og træindustriens vedkommende hjemlet pristalsregulering, for så vidt pristallet skulle stige ud over 6 points over sidste regulering. Hertil kom forskellige mindre ændringer for enkeltfag og enkeltvirksomheder.

Henstillingen i arbejdsmandskonflikten gik ud på, at der som nævnt skulle optages forhandlinger, medens strejker og lockouter udsattes, og at dette skulle ske ud fra følgende hovedlinier:

Arbejdsmændene i Jernindustrien skulle have uforandrede vilkår. Iøvrigt skulle lønnen stige med 3 pct., og for de lavestlønnede skulle der herudover gives et tillæg på 2 øre til timelønnen. Endelig skulle der indrømmes pristalsregulering efter samme linier som nævnt ovenfor. Så vidt muligt skulle overenskomsterne være to-årige.

Svaret på henstillingen skulle afgives den 17. marts. Arbejdsgiverne tiltrådte henstillingen, og denne tiltræden kan styrke den ovennævnte teori, at arbejdsgivernes hidtidige indstilling havde været dikteret taktisk af forligsmandens henstilling af 10. november. Teorien bestyrkes yderligere derved, at vedtagelsen skete med en kneben majoritet – især jernindustrien var imod – og at Langkjær hævdede, at han kun fik gennemført vedtagelsen ved at sætte sit mandat ind derpå. Det var ham, der kendte den tidligere henvendelse, og det er fra hans side, man må vente, taktiken har været lagt op. Nu havde man fået sagen ført op til forligsmanden, og nu havde man fået forsøgt, hvor meget den tidligere henstilling bandt denne. Der kunne derfor nu være grund til at lempe sine krav efter den nye situation.

Vedtagelsen førte imidlertid ikke til forlig. Lyngsie meddelte nemlig,

at forretningsudvalget i D. A. F. ikke turde tage stilling på egen hånd, men at man ville tilbyde at indkalde en kongres og forelægge forslaget for denne, hvis Arbejdsgiverforeningen ville udsætte lockouten så længe – det vil sige ca. 10 dage.

Arbejdsgiverforeningen måtte imidlertid meddele, at den usikkerhed, en sådan udsættelse ville betyde for erhvervslivet, kunne man ikke godtage, og at man derfor måtte betragte svaret som en forkastelse. Samtidig bebrejdede man meget stærkt Lyngsie, at han ikke havde meddelt dette på et tidligere tidspunkt, samt at han havde narret Arbejdsgiverforeningen til at tro, at D. A. F. havde tiltrådt forliget. Denne beskyldning baseredes på, at Lyngsie et par gange havde henvendt sig til Arbejdsgiverforeningen og spurgt, om ikke svaret kunne fremskyndes, således at man ikke stod og skulle aflyse konflikterne på et alt for sent tidspunkt. Lyngsie hævdede meget stærkt, at dette var sket uden bagtanke, og at det var Arbejdsgiverforeningens egen fejl, om den havde misforstået disse henvendelser. Nægtes kan det imidlertid ikke, at Lyngsie kan have haft en ikke ringe interesse i at fremkalde en vedtagelse fra Arbejdsgiverforeningen, samtidig med at kamuflere sin egen afvisning, for, som »Politiken« udtrykte det, at »inkassere vundne indrømmelser, derved vinde tid og derpå atter åbne en forhandling, som om de første indrømmelser var givne fra evighed af og kunne lades ganske ude af betragtning ved den helt nye forhandling«.

I hvert fald rummede vedtagelsen jo en indrømmelse af, at forslagene ikke var uantagelige og ødelæggende for arbejdsgiverne og dermed en garanti for, at det endelige forlig ikke kunne komme til at ligge »til arbejdsgiversiden« for henstillingen. I den henseende er alle forsikringer om, at man ikke længere føler sig bundet af vedtagelsen, frugtesløse. Moralsk kan de een gang givne indrømmelser ikke trækkes tilbage.

I de følgende dage blev de fire mæglingsforslag vedtaget af arbejderne, men forkastet af arbejdsgiverne. »Berlingske Tidende« antyder, at dette skete af taktiske grunde, og det er også meget sandsynligt, at arbejdsgivernes forkastelse er sket for at undgå en spredning af konflikten.

8. Den 18. marts 1925 trådte derefter de varslede strejker og lockouten i kraft. Forinden forsøgte statsminister Stauning og socialminister Borgbjerg at gribe ind, idet de forsøgte at få Arbejdsgiverforeningen til at gå med til den foreslåede udsættelse. Dette afvistes, og da Lyngsie ikke ville opgive udsættelsen og kongressen, kunne konflikten ikke afværges.

Stauning og Borgbjerg blev fra Arbejdsgiverforeningens side og i »Politiken« angrebet hårdt for dette forsøg, der betegnedes som kluntet og partisk. Selve mæglingen unddrager sig kontrol, idet den skete bag lukkede døre, men selv om Stauning og Borgbjerg forsøgte at få begge

parter til at ændre standpunkt, så må det dog betegnes som mindre heldigt, at de bagefter i udtalelser til bladene understregede, at de mente, Lyngsies krav om indkaldelse af kongres var fuldt berettiget – en ikke helt neutral udtalelse fra en mæglers side.

9. Konflikten var nu i fuld gang. Fra samfundshjælpens side meddeltes det, at man var parat til at gribe ind, hvis hjælp blev påkaldt. Man ventede dog ikke, at den siddende regering ville benytte sig af tilbudet, og denne antagelse blev også ret omgående bekræftet i »Social-Demokraten«, som pegede på, at arbejdernes organisationer nok skulle sørge for, at de nødvendige undtagelser blev gjort, så de samfundsvigtige funktioner kunne virke uforstyrret.

Fra arbejderside manifesteredes da også en stærk vilje til at begrænse konflikten. Den 24. marts besluttede D. A. F. ganske vist at iværksætte transportblokade, men denne skulle kun ramme direkte implicerede arbejdsgivere. Og på et repræsentantskabsmøde den 26. marts vedtoges af D. s. F. et manifest, hvori det hed:

»Overfor dette overfald må hele vor styrke sættes ind. En grundig overvejelse har ført os til den overbevisning, at vi tjener os selv og samfundet bedst ved at begrænse kampen til de områder, hvor den nødvendigvis må føres for effektivt at imødegå angriberen: Arbejdsgiverforeningen; og så effektivt sætte al vor økonomiske og organisatoriske styrke ind på at sætte de kæmpende i stand til at føre kampen til en for hele arbejderklassen ærefuld fred.«

Der var fuld enighed om denne resolution, og endnu på dette tidspunkt synes der i det hele taget at have været god overensstemmelse mellem synspunkterne inden for fagbevægelsen.

10. Denne enighed bevaredes den følgende dag. Repræsentantskabet var blevet holdt inde, idet man havde modtaget en henvendelse fra forligsinstitutionen. Denne resulterede i nye forhandlinger, og om aftenen den 27. resulterede disse forhandlinger i en ny henstilling, som omfattede det samlede konfliktstof. For samtlige fag svarede den til den pr. 14. marts fremsatte henstilling for arbejdsmændene, dog, at der var åbnet adgang til helt frie forhandlinger for jernindustrien. Det forhold, at jernindustriens arbejdere ikke skulle have samme forhøjelse som de øvrige fag, havde været hovedgrunden til, at D. A. F.s forretningsudvalg ikke havde villet vedtage henstillingen af 14. marts.

D. s. F.s repræsentantskab tog på et møde den 28. marts ansvaret for bindende at tiltræde henstillingen, men nu forkastedes den af Arbejdsgiverforeningen, som i stedet fremsatte et forslag om en treårig overenskomst, som stadig indeholdt en undtagelsesstilling for jernindustrien.

Arbejdsgiverforeningen begrundede først og fremmest sin forkastelse med, at der ikke var fastsat bestemte frister for, hvornår forhandlingerne skulle være tilendebragt. Herved var der åbnet mulighed for en sådan spredning af forhandlingerne, at en samlet afslutning var bragt i fare, hvilket kunne danne basis for fremstød både fra arbejdsmandsforbundets og jernarbejdernes side.

Den følgende dag forelagde forligsmændene imidlertid en ny henstilling, hvor der var sket den ændring, at forhandlingerne skulle være tilendebragt senest den 6. april. Hvis ikke der var opnået enighed, skulle de gå til forligsmanden, som derpå skulle søge at mægle. Hvis der ved denne mægling ikke opnåedes enighed mellem samtlige fag, kunne de varslede konflikter iværksættes med 24 timers varsel. Herved var det opnået, at overenskomstsituationen bevaredes samlet.

I denne form vedtoges forliget af begge parterne. Lyngsie tog dog afstand fra det, og C. F. Madsen måtte meddele, at D. A. F. ikke følte sig bundet af henstillingen.

Hermed var indtrådt en helt ny situation. Lyngsie havde udadtil udskilt sig og sit forbund fra D. s. F. for at føre sin egen politik. Der er gisnet meget om, hvorfor han gjorde det. Man har anført, at han ikke var rask, og efterhånden som hans politik blev hårdere og hårdere, blev dommen over ham mere og mere hård. Som eksempel skal her anføres uddrag fra en leder i »Politiken« med overskriften »Det nødvendige«. Lederen stammer fra den 24. april, efter at Lyngsie havde opnået D. A. F.s forkastelse af endnu et mæglingsforslag. Der siges:

»Vi er enige i, at man ikke skal gøre en vigtigmager endnu vigtigere – hvis dette da er muligt – ved atter og atter at fremdrage det navn, som han ønsker rundbrølet helst hveranden time til forbavsede landsmænd. Der er ingen anledning til at spille kortene, netop som han ønsker dem oplagt til en *stjerne*, der spår ham den berømmelse, efter hvilken hans smålige sjæl tragter: blev han end ikke minister ligesom dusbrødrene og værkfællerne, så kan han dog vise, hvad manden fra dybet, fra massen formår; han sidder jo ved magtens kilde, så sandt fagforeningerne, forbundene, de organiserede og de ikke-indkredsede arbejderskarer tilsammen danner det grundmurede underlag for førernes glans.«

»Imidlertid, styrken er dog kun skin, ikke virkelighed, fordi han blot handler af vigtigmageri og ikke af hjertelag!«

Uden at tage stilling til hjertelag og lignende mener jeg dog, at man skylder Lyngsie nogen oprejsning for den hårde dom, som ligger i linjer som disse, der ikke er noget enestående eksempel. Der var meget i Lyngsies optræden under strejken og lockouten, som kunne tydes som selvhævdelse. Hans hårde majtale, hvori han betegnede Arbejdsgiverforeningens formand som et elendigt fæ, den udflugt til Dyrehaven han arran-

gerede for arbejdsmændene midt under konflikten og den »skarpskytte«, som han installerede på sit kontor, efter at »Arbejderbladet« havde offentliggjort en artikel, som han hævdede, var stjålet på hans kontor – alt dette er træk, som nok kunne tydes i den nævnte retning, og som naturligt ville blive det, både af modstandere og af neutrale, som ikke kendte den arbejdsmandsmentalitet, som Lyngsie var så rodfæstet i. Denne mentalitet i forbindelse med den særprægede livskraft og indlevethed i kampen, Lyngsie var i besiddelse af, kan fuldt ud forklare alt dette ydre spræl.

Fjerner man denne ydre skal og søger at analysere de egentlige reelle konflikthandlinger fra Lyngsies side og hans forhandlingstaktik, så synes eftertiden i højere grad end samtiden at måtte indrømme, at Lyngsie virkelig har haft faglige mål med sin kamp. De blev ikke godkendt af hans standsfæller i D. s. F., og jeg skal ejheller her søge at tage stilling til, om de var kampen værd, set fra et samfundssynspunkt eller fra et arbejdersynspunkt.

Netop ved den tid, da Lyngsie svingede fra godkendelse til forkastelse af mæglingen, sluttede den store svenske konflikt. Det har øget hans styrke i kampen. Men samtidig tilførtes forliget et nyt moment: Det kom klart til at fremgå, at konfliktsituationen skulle løses under eet. Det var dette princip, Lyngsie ville kæmpe imod. Da D. s. F.s flertal godkendte forliget, kunne han kun opnå at komme til at kæmpe selv ved at bryde med D. s. F. – en erfaring, som allerede var gjort tidligere. I 1925 fuldførte han den linje, der var trukket op i de foregående år. Han meddelte, at han ikke følte sig bundet af vedtagelsen. Mod sin hovedbestyrelses flertal fik han kongressen til at forkaste det mæglingsforslag, som fulgte efter de frie forhandlinger, og samtidig fik han hovedbestyrelsen sat under formynderskab ved at supplere den med et 21-mands udvalg, som skulle sikre Lyngsie flertal i hovedbestyrelsen. Afstanden over for D. s. F. uddybedes. Lyngsie udtalte sig stedse skarpere til de borgerlige blade om D. s. F. Han meddelte, at han ville blive borte fra forretningsudvalget o. s. v.

I denne atmosfære førtes kampen. De frie forhandlinger førte i en række tilfælde til overenskomster. Men i 22 tilfælde måtte forligsmanden optage mægling. Hovedparten af de 22 mæglingsforslag vedtoges af arbejderne, men da bl. a. arbejdsmændene og smede- og maskinarbejderne forkastede, udvidedes lockouten stærkt i dagene efter den 18. april.

Det, som var parterne imellem, kan kort opgøres således, at jernindustrien ikke ville give arbejderne det almindelige tillæg på tre øre, som de øvrige fag ydede, samt at arbejdsmændene krævede højere tilskud til de lavestlønnede og krævede grænsen for disse sat højere, end arbejdsgiverne ville gå med til. Kravet om samme tillæg for jernindustrien som for de øvrige fag gjorde D. s. F. til sit. Så længe kampen stod herom, stod D. s. F.

og Social-Demokraten bag arbejdsmændene, selv om de ikke billigede den af D. A. F. anvendte taktik.

D. A. F. førte imidlertid i den følgende tid sin egen politik. Konflikten udvidedes den 15. maj med en transportstrejke, som truede med at standse landbrugseksporten. Stauning søgte uden held at standse den. Dagen før dens udbrud henvendte en af forligsmændene sig til Lyngsie og opfordrede ham i en skrivelse til at aflyse den, men atter her viste deres indgriben sig at være mindre heldig. De meddelte, at de ikke kunne anbefale en udsættelse, da det ville volde lige så stor ulempe for landbruget, hvorfor de opfordrede til afblæsning. Dette sidste blev af arbejderne betragtet som en uvenlig handling, og Lyngsie hævdede, at selv om han havde haft til hensigt at udsætte strejken, når han blev anmodet derom, så kunne der nu ikke blive tale om det, da forligsmændene jo hævdede, at det ikke var nogen nytte til.

Parterne nærmede sig ved forhandling gradvis til hinanden, og omkring den 25. maj kunne jernindustrien melde enighed. Kun D.A.F.s linje var bugtet og kroget. Snart syntes et forlig nær, men så kom pludselig en af Lyngsies uberegnelige manøvrer og slog spillet overende. Disse pludselige tilbageslag må imidlertid stadig ses på baggrund af Lyngsies vilje til at gennemtrumfe, at Arbejdsgiverforeningen skulle dele konflikten. Og i den henseende blev han sådan set styrket, idet man fra forskellig side pressede meget stærkt på for at få Arbejdsgiverforeningen til at hæve lockouten i de fag, hvor enighed var nået. D.s.F. rettede stedse henvendelser i den retning, og fra »Politiken« fremsattes krav herom med voksende styrke. Fra omkring den 20. maj kom imidlertid et nyt moment til: Stauning førte forhandlinger med de stridende parter om en frivillig voldgift, og Lyngsie har sikkert heri set en chance. Kunne den delte afslutning ikke direkte gennemføres, så var dog en voldgift ikke noget nederlag – ja, måske kunne det endda opfattes som en sejr, at man kunne manifestere over for Arbejdsgiverforeningen, at lockouttaktiken ikke længere var brugelig, fordi den førte til, at samfundet måtte gribe ind. I hvert fald gik Lyngsie ind for tanken, men den faldt i D.A.F. på hovedbestyrelsens og enogtyvemandsudvalgets modstand. Der var dog stadig muligheder for en tvungen voldgift. »Politiken« og de radikale politikere gik ind for tanken, og Stauning var ikke længere ganske afvisende, sådan som han havde været det tidligere.

Samtidig må man imidlertid gå ud fra, at Arbejdsgivernes modstand er vokset derved, at de sporede en voksende modsætning mellem D. A. F. og de øvrige forbund.

Under hele konflikten havde D.s.F. og Social–Demokraten ikke åbent taget afstand fra D.A.F. Tværtimod havde Redaktør Marinus Kristensen i Social–Demokraten efter bedste evne drejet Lyngsies udtalelser.

Men da konflikten i jernindustrien var afsluttet, rejste D.s.F. officielt kravet om, at D.A.F. skulle slutte. Den 26. maj skrev Social–Demokratens leder således:

»Men som stillingen *nu* er, anser vi os berettiget til at forudsige *fred til pinse* under den forudsætning, at vore organisationer nu tager det rette standpunkt. Og det er vor pligt alvorligt og indtrængende at anbefale *kampens afslutning* på de nu foreliggende ærefulde vilkår. Kampens *udbrud* skyldtes jernindustrien. Her var den hovedskanse, hvorom kampen stod. Det tilfredsstillende resultat i jernindustrien bør da også være signalet til *kampens afslutning*«.

To dage senere afbrød Lyngsie forhandlingerne, tydeligt for at undgå at forhandle, indtil Arbejdsgiverforeningen havde taget stilling til, om de ville hæve i de fag, hvor enighed var opnået. Det blev afslået den 29. Dagen efter optoges forhandlinger under D.s.F.s medvirken, samtidig med at C. F. Madsen til Social–Demokraten udtalte, at nu måtte arbejdsmændene slutte, da de nu kunne få de krav opfyldt, man i enighed var gået til kamp på. Forhandlingerne førte imidlertid ikke til enighed, hvorpå forligsmændene den 3. juni stillede et mæglingsforslag, som den 5.juni vedtoges af begge parterne.

Lyngsie gik imod forslaget, men han kom i mindretal i det kombinerede udvalg. Lyngsie havde endnu ikke nået sit mål og så sikkert hellere, at kampen blev afsluttet med tvungen voldgift. Men meget taler for, at hans fagfæller har bøjet sig for det pres, der blev udøvet fra D.s.F.s og Social-Demokratiets side, og har frygtet at blive helt isoleret. Dette pres fik et markant offentligt udtryk i redaktør Marinus Kristensens tale ved et grundlovsmøde i Roskilde samme dag, som afgørelsen faldt:

»Dersom Arbejdsmandsforbundet forkaster det (forligsforslaget), vil det være vor pligt at betegne det som en uklog handling, uforsvarlig over for de mange fag, der med selvfornægtende offervilje har vist deres solidaritet gennem 2½ måneds kamp.«

»Skulle det end hist og her være ilde hørt, så er det min pligt at sige, at en enkelt ikke har vist fornøden respekt for de enstemmigt fastslåede retningslinier for kampen og synes at ville sætte sin egen person over hensynet til det for arbejderklassens hele tilværelse livsnødvendige sammenhold. Skulle han foretage endnu det skridt at forstyrre muligheden for en hæderfuld fred og gennem unødig forlængelse af kampen påføre vore hjem unødvendige savn, da sætter jeg min stilling ind på, at den socialdemokratiske presse i regeringens, socialdemokratiets og hele arbejderklassens navn kalder ham til orden. Jeg ved, at hele vort partis ledelse billiger denne udtalelse.«

11. D.A.F. opnåede ikke at tvinge lockoutens deling frem. I den over-

enskomst, som blev optaget om arbejdets genoptagelse, indføjedes imidlertid bestemmelser om, at en kommission skulle nedsættes med det formål at drøfte mulighederne for regler, der i fremtiden kunne hindre en konflikt af det omfang. Det er også muligt, at det er rigtigt, som det fra arbejderside blev fremhævet, at arbejdsgiverne havde lært, at storlockouten ikke mere var det ødelæggende våben over for arbejderne.

12. Stauning havde på det tidspunkt, da konflikten sluttede, en provisorisk lov om tvungen voldgift rede. Han motiverede senere dette forslag med hensynet til landbrugseksporten. Der er næppe heller nogen tvivl om, at denne var blevet ramt hårdt, hvis konflikten var fortsat, idet landbrugsorganisationerne havde afvist Lyngsies tilbud om at besørge eksporten gennemført på ikke-konfliktramte skibe. Forslaget blev afvist som uneutralt. Denne indstilling står i modsætning til det standpunkt, organisationerne tog under sømandsstrejken i 1920 under venstreregeringen Neergård.

13. I den følgende tid var der en betydelig spænding mellem D. s. F. på den ene side og D. A. F. og Lyngsie på den anden side. Social-Demokraten argumenterede for en styrkelse af D. s. F.s magt og en begrænsning af underorganisationernes, og fra hovedorganisationens side lød megen kritik overfor Lyngsie. Efter alt at dømme var der bestræbelser i gang for at få gennemført en tredeling af D. A. F. Resultatet af spændingen blev imidlertid, at D. A. F.s kongres den 6. september vedtog at udmelde D. A. F. af De samvirkende. Efter hvad der er oplyst, søgte Lyngsie at hindre, at forbundet drog denne konsekvens af udviklingen. Men det var forgæves. Der var under konflikten skabt megen bitterhed, og denne bitterhed holdt sig flere år fremover.